

EVALUATIERAPPORT VERDUURZAMING GLASTUINBOUW BELEIDSAGENDA ENERGIETRANSITIE 2016-2020

September 2020

Sector Onderzoek
en Informatie

EVALUATIE VERDUURZAMING GLASTUINBOUW/ BELEIDSAGENDA ENERGIETRANSITIE 2016-2020

September 2020

M.K.C. Wisse, wissem@noord-holland.nl
M.E. Klein, kleinme@noord-holland.nl
Directie Beleid, sector Onderzoek en Informatie

Inhoudsopgave

SAMENVATTING	4
1 Inleiding.....	7
1.1 Aanleiding en context	7
1.2 Doel en onderzoeksvragen	9
1.3 Opzet evaluatie en verantwoording.....	9
1.4 Leeswijzer	10
2 Hoe zit het beleid in elkaar?.....	11
2.1 Opgave en beleid	11
2.1.1 Verduurzaming van de sector.....	11
2.1.2 Het Landelijk beleid.....	12
2.1.3 Het regionaal beleid	13
2.1.4 Het provinciaal beleid.....	14
2.2 Rol van de provincie en inzet van instrumenten	17
2.2.1 Netwerksamenwerking	17
2.2.2 Inzet middelen	18
2.2.3 Consultant Energietransitie.....	19
2.2.4 Lobby richting Rijk.....	19
2.2.5 Relatie met andere beleidsopgaven en instrumenten	20
2.3 Interne organisatie en afstemming	21
2.4 Sturing op provinciale doelen	22
2.4.1 Kwalitatieve monitoring	22
2.4.2 Kwantitatieve monitoring	23
3 De uitvoering van het beleid in het netwerk.....	25
3.1 Het netwerk.....	25
3.2 Sturing op de opgave vanuit het netwerk	28
3.3 De meerwaarde van het netwerk	28
3.4 Gebiedsgerichte aanpak.....	29
4 Gluren bij de burens: inzet provincie Zuid-Holland	33
4.1 Aanpak provincie Zuid-Holland.....	33
4.2 Vergelijking aanpak Noord- en Zuid-Holland.....	34
5 Conclusies en aanbevelingen.....	36
5.1 Leerpunten en aanbevelingen.....	37
Bijlage 1 Geraadpleegde documenten.....	39
Bijlage 2 Interviewlijst	40
Bijlage 3 Financieel overzicht	41
Bijlage 4 Beschrijving Greenports netwerk en Greendeal CO2-voorziening Glastuinbouw	42

SAMENVATTING

Het onderwerp verduurzaming glastuinbouw is één van de zeven thema's¹ uit de provinciale Beleidsagenda Energietransitie 2016-2020. Daarnaast is het een opgave uit het provinciale Strategische Beleidskader Economie. De Beleidsagenda Energietransitie is aan het einde van haar looptijd. In de begroting 2019 is opgenomen dat vooruitlopend op het formuleren van het nieuwe beleid, de beleidsagenda Energietransitie en de Actieagenda Circulaire Economie worden geëvalueerd. Naar aanleiding hiervan is het thema Verduurzaming glastuinbouw, als één van de onderwerpen uit de Beleidsagenda, geëvalueerd.

In dit evaluatierapport wordt ingegaan op de voortgang van het verduurzamingsproces van de glastuinbouwsector over de periode 2016-2020 en welke lessen hieruit te trekken zijn voor de provincie. De rapportage is tot stand gekomen op basis van documentenanalyse en interviews met 12 direct betrokkenen, zowel binnen de provincie als via externe partijen.²

Centrale onderzoeksvraag

De provincie probeert op verschillende manieren de verduurzamingsambitie van de glastuinbouwsector (en daarmee de provinciale beleidsambitie) dichterbij te brengen: via een actieve inzet in samenwerkingsverbanden als het Greenportsnetwerk en via de inzet van middelen in projecten die via deze samenwerkingsverbanden tot stand komen. De rol van de provincie is vooral faciliterend waarbij wordt ingezet op het scheppen van goede randvoorwaarden om de beweging in dit transitieproces gaande te houden. De centrale onderzoeksvraag luidt dan ook als volgt:

Scheppen we als provincie de juiste randvoorwaarden om beweging te houden richting de gestelde doelen? Laten we nog zaken liggen? En welke lessen zijn hieruit te trekken voor de provincie?

Conclusies

Geconcludeerd wordt dat de provinciale inzet een belangrijke bijdrage levert aan het in beweging houden van het verduurzamingsproces in de glastuinbouw.

De twee regionale Greenports, Aalsmeer en Noord-Holland Noord, vormen het belangrijkste uitvoeringsinstrument om de verduurzaming in de glastuinbouwsector (en de provinciale beleidsambities op dit gebied) te realiseren.

De provincie vervult in dit netwerk vooral een faciliterende rol als verbinder en aanjager en deels ook stimulerende rol. Dit doet zij door een actieve deelname in het Greenportsnetwerk, het gericht aanjagen en mede-financieren van projecten die binnen dit netwerk tot stand komen, de inzet van een consultant energietransitie, en via een lobby richting het Rijk en de landelijke politiek.

In de periode vanaf 2012 tot en met 2019 is voor ca. € 15,7 miljoen euro aan middelen ingezet voor de verduurzaming van de glastuinbouw. Als belangrijke resultaten worden de provinciale bijdrage aan de gefaseerde aanleg van de infrastructuur voor CO₂-leidingen in het gebied PrimA4a genoemd, alsmede de gebiedsgerichte aanpak in het Alton-gebied en de verkenning naar de kansen voor ultradiepe Geothermie. De verduurzamingsopgave heeft een nauwe relatie met de transformatieopgave van verouderd glas door concentratie van glastuinbouwbedrijven in glasconcentratiegebieden waarin de provincie een sleutelrol speelt. Dit schept de benodigde randvoorwaarden voor collectieve investeringen zoals de genoemde voorbeelden.

¹ De andere zes thema's uit de Beleidsagenda energietransitie zijn: Gebouwde omgeving, Zon, Wind, Energiebesparing in de industrie, Warmte & Koude, en Biomassa & Groen gas.

² De interviews hebben plaatsgevonden vóór de uitbraak van de coronacrisis. De mogelijke impact van deze crisis op de tuinbouwsector als geheel en verduurzaming in het bijzonder is verder niet meegenomen in dit onderzoek.

De stimuleringsfondsen alsmede de inzet van de consultant energietransitie als katalysator in het proces worden door de betrokken partijen als meerwaarde ervaren. Ook de rol van de provincie in het netwerk als verbinder en aanjager in 'de buitenwereld' wordt positief gewaardeerd. De provincie heeft bijvoorbeeld een belangrijke rol gespeeld in de totstandkoming van het landelijk platform Greenports Nederland waardoor vraagstukken uit de regio makkelijker nationaal geagendeerd kunnen worden. In dit kader wordt eveneens gewezen op de Green Deal waarmee door een breed consortium gewerkt wordt aan de CO₂-voorziening in de glastuinbouw in Noord-Holland.

De ambitie om in 2040 een volledig klimaatneutrale glastuinbouwsector te hebben is in 2019 vastgelegd in zowel het Tuinbouwakkoord als het Klimaatakkoord. Conform de afspraken in het deze akkoorden wordt de komende jaren vooral ingezet op de gebiedsgerichte aanpak. De regionale Greenports spelen daarin een centrale rol en worden hierin ondersteund worden door de consultant energietransitie. Daarbij zullen eveneens verbindingen met de Regionale Energiestrategieën (RES'en), worden gemaakt. De ervaring leert dat de duurzame gebiedsontwikkeling een langdurig proces is dat gemiddeld 10-15 jaar per gebied kost en vraagt om een gestructureerde aanpak en een goede regie.

Leerpunten en aanbevelingen

Rekening houdend met de rol van de provincie zijn de leerpunten als volgt samen te vatten:

- **Rol en positie provincie in de Greenport-netwerken**

De Greenports zijn netwerkorganisaties die niets af kunnen dwingen. In de netwerken is sprake van een gedeelde verantwoordelijkheid waarbij het nu niet altijd even duidelijk is wie de regie neemt wanneer het verduurzamingsproces stopt of wanneer zich acute dilemma's voordoen die vragen om een snel antwoord. Helderheid in het sturingsvraagstuk is eveneens een belangrijke randvoorwaarde bij de gebiedsgerichte aanpak. De vraag is of de provincie hierin meer de regie kan pakken, bijvoorbeeld via haar rol als voorzitter in de stuurgroepen.

De consultant energietransitie wordt formeel aangestuurd door de provincie en functioneel door de Noord-Hollandse Greenports en Greenports Nederland.

Aanbevelingen:

- *Blijf als provincie scherp op de invulling van de rollen in de stuurgroepen en stuur op de voortgang van de gezamenlijke doelen waaraan partijen zich gecommitteerd hebben. Grijp het momentum van de herijking van de visies aan om ook na te denken over de samenstelling van en rolverdeling binnen de stuurgroepen. Blijf daarbij zorgen voor heldere afspraken met de consultant Energietransitie zodat voor alle partijen duidelijk is wat er verwacht wordt van de inzet.*
- *Ook bij het ontwikkelen van de gebiedsvisies is de invulling van de rollen en de wijze waarop gestuurd gaat worden een punt van aandacht. De provincie kan hierin een voortrekkersrol nemen op basis van vastgelegde regionale afspraken, niet alleen binnen de Greenports maar ook in relatie tot de RES'en. Daarbij kan eveneens gebruik worden gemaakt van de ervaringen bij de collega's in Zuid-Holland.*

- **Sturing gericht op zowel uitvoering als opgave/ambities**

De Beleidsagenda Energietransitie 2016-2020 verwijst naar de landelijke ambitie die is vastgelegd in de Meerjarensafpraak glastuinbouw 2020. Er is verder geen doorvertaling gemaakt van de landelijke kwantitatieve doelstelling naar provinciaal niveau. Het Actieprogramma Klimaat verwijst naar het innovatieprogramma 'Kas als Energiebron' en de doelen die in de ruimtelijke visies van de Greenports voor 2030 gesteld zijn.

Het thema verduurzaming glastuinbouw is een integrale opgave die verankerd is in meerdere beleidskaders van waaruit diverse beleidsinstrumenten worden ingezet. De middelen voor het thema verduurzaming glastuinbouw worden vanuit verschillende geldstromen gefinancierd.

De voortgang van het verduurzamen van de glastuinbouw is tot op heden vooral op projectniveau gevolgd. In het kader van de beleidsagenda is door middel van voortgangsrapportages op hoofdlijnen gerapporteerd over de voortgang op de activiteiten die ingezet zijn vanuit de provincie. Er is nog weinig zicht op de snelheid waarmee de ambitie van een klimaatneutrale glastuinbouw binnen Noord-Holland dichterbij komt omdat gebiedsgerichte kwantitatieve monitoringsgegevens ontbreken; dit wordt wel jaarlijks voor de gehele sector op landelijk niveau in beeld gebracht. Aan meer decentrale monitoring wordt momenteel gewerkt, zowel in de vorm van een aangepaste versie van de landelijke monitoringssystematiek als door een uitbreiding van de glasmonitor door de provincie zelf.

Aanbevelingen:

- *Zorg voor voldoende capaciteit en een goede interne regievoering waarbij overzicht gehouden wordt op alle financiële en personele inzet. Een goede centrale documentatie draagt bij aan het waarborgen van continuïteit.*
- *Blijf goed aangesloten op de landelijke monitoringsystematiek die in het kader van het Klimaatakkoord ontwikkeld wordt. Zet daarbij in op een verdere uitrol van de regionale monitor in navolging van de blauwdruk die is ontwikkeld voor het glastuinbouwgebied West-Holland. Dit in combinatie met de aanpassingen in de Noord-Hollandse glasmonitor. De provincie Noord-Holland zou hierin een regierol kunnen pakken zoals zij dat ook voor de RES'en doet.*
- *Ontwikkel een meer lerende of reflexieve monitoringssystematiek³ waarmee tussentijds gezamenlijk met stakeholders geleerd en (bij)gestuurd kan worden.*

³ De meeste benaderingen voor monitoring gaan uit van meten en afrekenen. Deze systematiek van monitoring staat haaks op transitie, die zich immers kenmerkt door onzekerheid en controverse. Bij reflexieve monitoring ligt het accent op leren en bijsturen, gericht op structurele verandering.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en context

Het onderwerp verduurzaming glastuinbouw is één van de zeven thema's⁴ uit de provinciale Beleidsagenda Energietransitie 2016-2020. De Beleidsagenda is aan het einde van haar looptijd en inmiddels is er een programma energietransitie opgestart. In de begroting 2019 is opgenomen dat vooruitlopend op het formuleren van het nieuwe beleid, de beleidsagenda Energietransitie en de Actieagenda Circulaire Economie worden geëvalueerd. Naar aanleiding hiervan is het thema Verduurzaming glastuinbouw, als één van de onderwerpen uit de Beleidsagenda, geëvalueerd. De resultaten hiervan worden besproken in dit rapport.

Dit rapport gaat in op de voortgang van het verduurzamingsproces van de glastuinbouwsector over de periode 2016-2020 en welke lessen hieruit te trekken zijn voor de provincie. Naast deze evaluatie is er ook een bredere terugblik van de Beleidsagenda 2016-2020 gemaakt waarin voor alle zeven thema's de resultaten en de belangrijkste mijlpalen beschreven zijn. In 2018 zijn de thema's Zon en Wind geëvalueerd⁵.

Glastuinbouw in Noord-Holland

Binnen de land- en tuinbouwsector neemt de glastuinbouw een groot deel van het energieverbruik voor haar rekening. De sector kan daarom een belangrijke bijdrage leveren aan de vermindering van het verbruik van fossiele brandstoffen en het terugdringen van de CO₂-uitstoot door de inzet van alternatieve bronnen voor warmte, elektriciteit en CO₂. De ambitie van de sector is om in 2040 volledig klimaatneutraal te zijn.⁶

Regionale Greenports en landelijke Greenport Nederland

Het netwerk van Greenports vormt het belangrijkste uitvoeringsinstrument om deze duurzaamheidsambitie van de sector te realiseren. De Greenports zijn ruimtelijk-economische clusters die als doel hebben de (glas)tuinbouw te versterken (van zaadje tot aan de consument). De opgave van de Greenports is breder dan alleen het thema duurzaamheid. Ook thema's als mobiliteit en logistiek vallen onder de opgave van de Greenports. De Greenports zijn in een triple helix georganiseerd waarin zowel bedrijfsleven, onderwijs als overheden, aangevuld met relevante partijen, werken aan een gezamenlijke agenda. Vanaf 2017 zijn de regionale Greenports een landelijke samenwerking aangegaan op een aantal overkoepelende opgaven in Greenports Nederland. Deze overkoepelende netwerkorganisatie kent eenzelfde triple helix structuur.

Nederland kent zeven regionale Greenports waarvan er twee binnen de provincie Noord-Holland liggen: de Greenport Aalsmeer (GPA) en de Greenport Noord-Holland Noord (NHN).

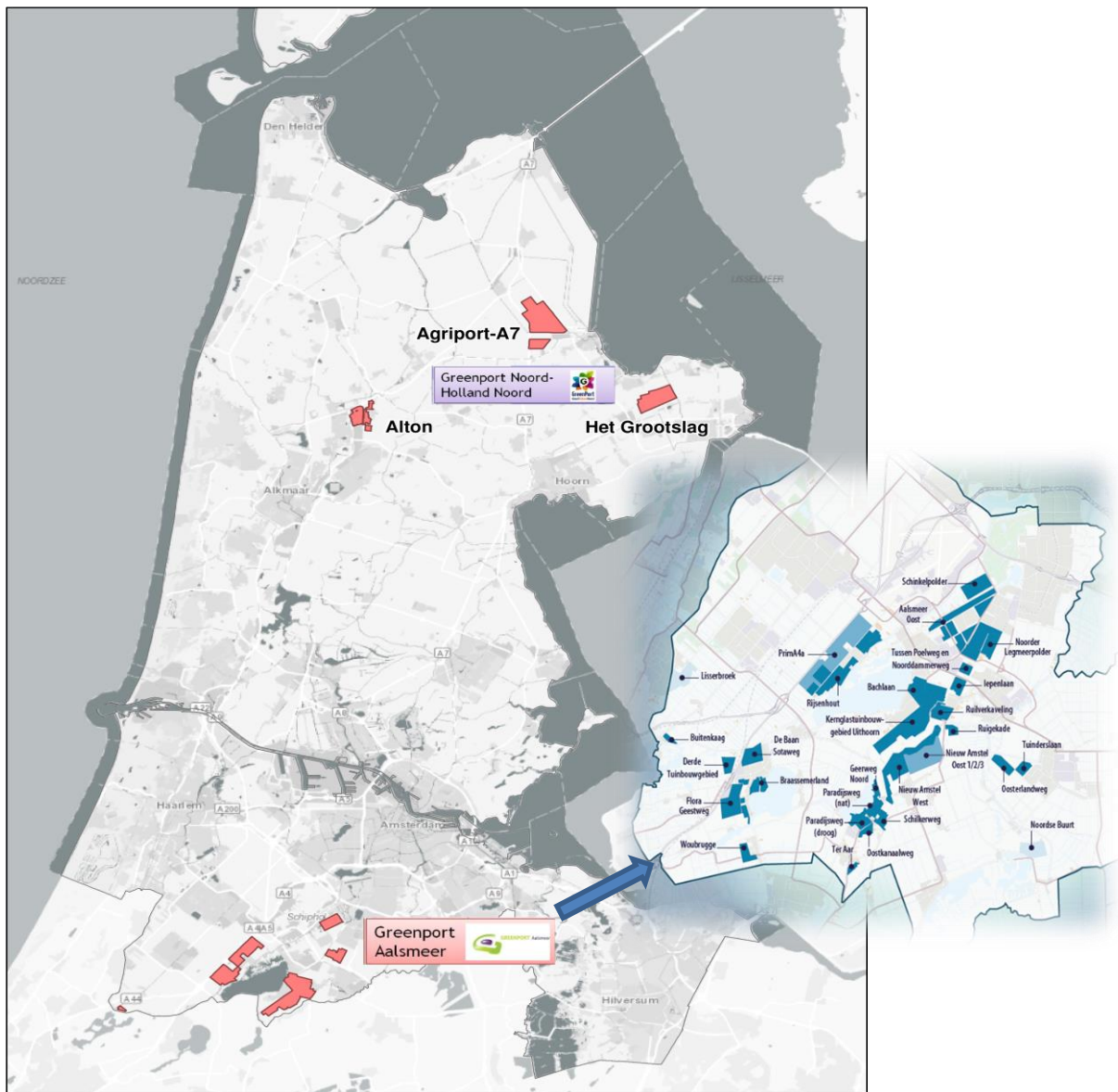
In de **Greenport Aalsmeer (GPA)** liggen zes gemeenten verdeeld over de provincies Noord- en Zuid-Holland te weten: de gemeenten Haarlemmermeer, Aalsmeer, Amstelveen, Uithoorn, Kaag en Braassem en Nieuwkoop. De laatste twee gemeenten zijn gelegen in de provincie Zuid-Holland. In en rond Aalsmeer is vooral de bloemen- en sierteeltsector, de veiling en de handel geconcentreerd. Het ligt bovendien in de directe nabijheid van de luchthaven Schiphol. De GPA bestaat uit 29 deelgebieden met een totale omvang van ca. 960 ha areaal aan fysiek glas. Zie figuur 1 (Ruimtelijke visie 2015-2050).

⁴ De andere zes thema's uit de Beleidsagenda energietransitie zijn: Gebouwde omgeving, Zon, Wind, Energiebesparing in de industrie, Warmte & Koude, en Biomassa & Groen gas

⁵ Rapport "Stand van zaken herstructurering Wind op Land", mei 2018 en rapport "Herijking beleid zonneparken landelijk gebied", november 2018

⁶ Klimaatakkoord (28 juni 2019); hfst C4.6 Glastuinbouw (p. 146-151)

De **Greenport Noord-Holland Noord** (GPNHN) bestaat uit drie glasconcentratiegebieden, ook wel de Glasdriehoek genoemd, en Heemskerkerbinnenduin als satellietgebied. De Glasdriehoek bestaat uit Alton, gelegen in de gemeente Heerhugowaard, Agriport A7 in de Wieringermeer (gemeente Hollands Kroon), en Het Grootslag bij Andijk/Wervershoof (gemeente Medemblik). Het totale areaal aan fysiek glas heeft een omvang van ca. 955 ha. In de glasconcentratiegebieden is een breed palet aan teeltsoorten (paprika, tomaat en snijbloemen) die veel energie vragen. Buiten de glasconcentratiegebieden is nog sierteelt en veel koude teelt (Seed Valley; zaadteelt) aanwezig. Ook zijn er solitaire bollenbroeierijen, vaak gekoppeld aan teelt in de vollegrond die soms lijken op glastuinbouwbedrijven maar een geheel andere bedrijfsvoering en teeltmanagement hebben.

Figuur 1 Glasconcentratiegebieden in de Greenport Aalsmeer en de Greenport Noord-Holland Noord (bron: Sector Onderzoek & Informatie, vastgesteld februari 2020)

1.2 Doel en onderzoeksvragen

De provincie probeert op verschillende manieren de verduurzamingsambitie van de glastuinbouwsector (en daarmee de provinciale beleidsambitie) dichterbij te brengen: via een actieve inzet in samenwerkingsverbanden als het landelijk Greenportsnetwerk en via de inzet van middelen in projecten die via deze samenwerkingsverbanden tot stand komen. De rol van de provincie is vooral faciliterend waarbij wordt ingezet op het scheppen van goede randvoorwaarden. De centrale onderzoeksvraag luidt dan ook als volgt:

Scheppen we als provincie de juiste randvoorwaarden om beweging te houden richting de gestelde doelen? Laten we nog zaken liggen? En welke lessen zijn hieruit te trekken voor de provincie?

Bovenstaande onderzoeksvraag valt uiteen in drie delen:

1. Hoe zit het beleid in elkaar?

- Welke opgave ligt er? Wat beoogt het provinciale beleid?
- Wat is de rol van de provincie? Welke instrumenten zet de provincie in? Is het aannemelijk dat deze bijdragen aan het provinciale doel?
- Hoe is het dossier belegd in de organisatie? Hoe vindt de afstemming plaats?
- Hoe stuurt de provincie op de gestelde doelen? Op welke wijze houdt de provincie zicht op de voortgang van deze transitie?

2. Hoe staat het met de uitvoering?

- Hoe ziet het Greenportsnetwerk eruit en hoe is dit georganiseerd? Wat is de rol van de provincie in het netwerk en hoe wordt deze ervaren?
- Hoe wordt er gestuurd vanuit het netwerk op de opgave?
- Wat is de meerwaarde van het netwerk? Wat zijn de aandachtspunten?
- Wat is de stand van zaken rondom de gebiedsgerichte aanpak? Hoe kan de provincie hieraan bijdragen?
- Zijn er contextuele ontwikkelingen (maatschappelijk, technisch of op vlak van beleid/regelgeving) die van invloed zijn op de uitvoering van het beleid?

3. Wat kunnen we leren van de collega's in Zuid-Holland?

- Hoe wordt het beleid bij de provincie Zuid-Holland ingevuld? Welke aanpak wordt gehanteerd? Hoe vullen zij hun rol in?

1.3 Opzet evaluatie en verantwoording

De evaluatie is gestart met de voorbereidende fase waarin een drietal verkennende gesprekken zijn gevoerd en relevante documenten bestudeerd zijn (zie daarvoor de bronnenlijst in [bijlage 1](#)). Om een goed overzicht van het netwerk te kunnen schetsen met contactpersonen is gestart met een interne interviewronde. Op basis van de interne interviewronde is een selectie gemaakt van contactpersonen die benaderd zijn voor de externe interviews. In totaal zijn er 11 interviews gehouden (zie interviewlijst in [bijlage 2](#).⁷

De evaluatie focust op de verduurzaming van de glastuinbouw in de periode 2016-2019. Het betreft een kwalitatieve evaluatie. De uitvoering van het provinciaal beleid vindt voor een belangrijk deel plaats binnen het Greenportsnetwerk. De evaluatie richt zich daarom ook op het netwerk waarbinnen het beleid van de provincie tot stand komt, hoe er binnen dit netwerk gestuurd wordt en welke rol de provincie hierin vervult.

⁷ De interviews hebben plaatsgevonden vòòr de uitbraak van de coronacrisis. De mogelijke impact van deze crisis op de tuinbouwsector als geheel en het verduurzamen in het bijzonder is verder niet meegenomen in dit onderzoek.

De vraag met betrekking tot de effectiviteit/doelbereik van het beleid wordt alleen kwalitatief beantwoord op basis van interviews. Omdat de inzet van de provincie vooral faciliterend en deels stimulerend is, dus slechts een schakel in het geheel, is aan de geïnterviewden gevraagd in hoeverre zij het *aannemelijk* vinden dat de inzet van de provincie bijdraagt aan de (provinciale) doelen en welke mogelijke verbeterpunten zij zien. Een kwantitatieve analyse van de resultaten op het gebied van energiebesparing, warmte, licht en CO₂ valt buiten de scope van deze evaluatie omdat hiervoor onvoldoende gedecentraliseerde data voor handen zijn.

1.4 Leeswijzer

Volgend op dit eerste hoofdstuk worden in de hoofdstukken 2 t/m 4 alle deelvragen beantwoord. Hoofdstuk 2 beschrijft het beleidskader en de sturing op de provinciale doelen. Hoofdstuk 3 gaat over de beleidspraktijk, de governance en de werking van het netwerk en de rol van de provincie in het netwerk. Hierin worden eveneens relevante contextuele ontwikkelingen meegenomen die van invloed zijn op de uitvoering van het beleid. Hoofdstuk 4 maakt een vergelijking met de beleidsaanpak van de provincie Zuid-Holland. Tot slot volgt hoofdstuk 5 met de belangrijkste conclusies en leerpunten voor de provincie.

2 Hoe zit het beleid in elkaar?

Dit hoofdstuk gaat in op de verduurzamingsopgave in de provincie en het landelijk en provinciaal beleid dat hierop ingezet wordt en de wijze van sturing op de provinciale doelstellingen. Hierbij staan de volgende onderstaande vragen centraal:

- Welke opgave ligt er? Wat beoogt het nationale-, provinciale-, en regionale beleid?
- Wat is de rol van de provincie? Welke instrumenten zet de provincie in? Is het aannemelijk dat deze bijdragen aan de provinciale ambitie?
- Hoe is het dossier belegd in de organisatie? Hoe vindt de afstemming plaats?
- Hoe stuurt de provincie op de gestelde doelen? Op welke wijze houdt de provincie zicht op de voortgang van deze transitie?

2.1 Opgave en beleid

2.1.1 Verduurzaming van de sector

De glastuinbouw is een grootverbruiker van aardgas in de landbouwsector. Het energieverbruik van de glastuinbouw (9-10 PJ)⁸ domineert het verbruik in de landbouw in de provincie (17-18 PJ)⁹. Het energieverbruik en de CO₂ emissie van de sector wordt grotendeels bepaald door het glasareaal, teelttype (belicht of onbelicht, koude of warme teelten) en door de soort energievoorziening. Veel tuinders hebben een eigen, lokale warmte-kracht-koppeling installatie (WKK) die gas verbruikt en dat omzet in elektriciteit, warmte en CO₂. De elektriciteit wordt grotendeels benut voor het belichten van de teelt en voor een klein gedeelte gebruikt in de koelcellen. Daarnaast is de glastuinbouw in met name de regio Noord-Holland Noord een belangrijke bron voor het energienet.

Een WKK produceert vaak meer elektriciteit dan verbruikt wordt. De overtollige energie wordt doorgeleverd aan het publieke net en de ontstane warmte wordt benut voor het verwarmen van kassen. Door afvang van de CO₂-uitstoot van de met gasgestookte WKK's wordt ook in een groot deel van de CO₂ behoefte voorzien die dient als meststof voor de gewassen. Het afvangen van CO₂ is efficiënt en vaak veel goedkoper dan aanvoer van zuivere fabrieksmatige CO₂ over de weg. Hiermee is de WKK voor een ondernemer een efficiënte installatie die in diverse energiestromen voorziet en daarnaast ook – door de lokale situering dicht bij de energievraag – een betrouwbare energievoorziening.

Over het gasverbruik wordt geen energiebelasting afgedragen en de plus van elektra wordt doorgeleverd aan het publieke net wat het gebruik van de WKK's voor de ondernemers financieel aantrekkelijk maakt. Bij de verduurzaming van de sector zal ook de energierekening op een andere manier vormgegeven moeten worden. Om een gasgestookte WKK kas om te zetten naar duurzame bronnen moet er door de tuinder apart warmte, elektra en CO₂ ingekocht worden. Dit vraagt ook het realiseren van aparte aansluitingen naast een regionale infrastructuur voor warmte en CO₂. Investerings- en een andere manier van werken zijn dan nodig.

De wijze waarop dit financiële plaatje rond te krijgen is verschilt per ondernemer; dit hangt af van het type bedrijf en gewas dat geteeld wordt. De kosten hiervoor moeten uit kunnen en dit is nu nog lang niet altijd het geval. De vraag van de kassen naar belichting, warmte en bemesting is bovendien niet altijd gelijktijdig. Dit verandert per uur en is sterk afhankelijk van het jaargetijde, weersomstandigheden en het teeltproces. Echter, uit interviews komt eveneens naar voren dat een sluitende energierekening niet de enige reden is voor ondernemers om te verduurzamen. Het maatschappelijk draagvlak van de sector (*license to produce*) gaat steeds meer meegewogen worden bij de afnemers. De belangstelling voor circulariteit en het gebruik van duurzame energie neemt ook daardoor toe.

⁸ In het kader van de RES'en wordt tegenwoordig Wattuur als eenheid voor energieverbruik gebruikt: 1 PJ ≈ 0,28 TWh

⁹ Staat van de energietransitie (november 2017)

De sector heeft de ambitie in 2040 volledig klimaatneutraal te zijn (zie hieronder). De CO₂-emissie kan langs twee samenhangende sporen verlaagd worden:

- a) door energiebesparing (vraagreductie) met bijvoorbeeld belichting door energiezuinigere lampen, door de inzet van alternatieve bronnen (zonder CO₂-emissie) voor warmte en elektriciteit zoals bijvoorbeeld geothermie (via warmtenetten) en elektriciteit via zonne-energie en windturbines.
- b) de aanvoer van CO₂ via pijpleidingen vanuit andere bronnen, bijvoorbeeld door CO₂-afvang van de industrie of vuilverbranders.

De benodigde aanpassingen in de regionale infrastructuur zijn niet realiseerbaar vanuit de context van de individuele ondernemer. Het provinciale concentratiebeleid van de glastuinbouw is er mede op gericht deze collectieve investeringen mogelijk te maken.

De externe toevoer van CO₂ is daarbij een belangrijke randvoorwaarde voor energieverduurzaming in de glastuinbouwsector. Als de glastuinbouw overschakelt op slimme energienetten moet de CO₂ extern worden betrokken. In Green Deal CO₂-voorziening Glastuinbouw Noord-Holland - wordt er door een breed consortium aan betrokken partijen gewerkt aan technieken om de CO₂-toevoer te verduurzamen. In de periode van 2020 tot 2021 wordt er door het consortium gezocht naar oplossingen voor de knellende wet- en regelgeving die de realisatie van een externe CO₂-voorziening in de glastuinbouw Noord-Holland bemoeilijkt. Hierover worden vanuit het consortium eind 2020 gesprekken gevoerd met de Rijksoverheid. De sector wordt vanuit de regionale Greenports ondersteund om deze ambitie te realiseren en minder afhankelijk te worden van de WKK's.

2.1.2 Het Landelijk beleid

Het provinciale beleidskader voor de verduurzaming glastuinbouw wordt grotendeels bepaald door het landelijk beleid en de ambities die daarin zijn neergelegd. De verduurzamingsafspraken tussen het bedrijfsleven en het Rijk zijn vastgelegd in drie documenten: de Meerjarenaafpraak Energietransitie glastuinbouw 2020, het Tuinbouwakkoord/Tuinbouwagenda 2019-2030, en het Klimaatakkoord (28 juni 2019). Het landelijk beleid in de periode 2016-2019 kenmerkt zich door het aanscherpen van de nationale doelstellingen. In de Meerjarenaafpraak is de reductiedoelstelling voor CO₂ aangescherpt van 6,2 Mton naar 4,6 Mton CO₂ uitstoot voor 2020. In 2019 wordt in het Tuinbouwakkoord en het Klimaatakkoord opgenomen dat de sector in 2040 al volledig klimaatneutraal is in plaats van 2050. Het accent komt te liggen op een gebiedsgerichte aanpak door de regio waarbij een belangrijke rol is weggelegd voor de regionale Greenports. In figuur 2) zijn de landelijke beleidsontwikkelingen in een tijdlijn weergegeven.

Meerjarenaafpraak 2014-2020

In juli 2014 hebben de Glastuinbouwsector en het Ministerie van EZ afspraken gemaakt over de CO₂-uitstoot en de energiereductie in de glastuinbouw. Deze afspraken zijn vastgelegd in de Meerjarenaafpraak Energietransitie Glastuinbouw 2014-2020. In de programmadoelen is vastgelegd dat de sector per 2020 een energiebesparing van 11 PJ realiseert en een maximale CO₂-uitstoot heeft van 6,2 Mton per jaar. In 2050 heeft de glastuinbouwsector een volledig duurzame en economisch rendabele energievoorziening. Deze doelen zijn gebaseerd op de afspraken uit het Nationale Energieakkoord voor duurzame groei van september 2013. Om deze doelen te bereiken werken de sector en het Rijk samen in het *programma Kas als Energiebron* (KaE). Dit innovatieprogramma zet in op het stimuleren van energiebesparing en het gebruik van duurzame energie in de glastuinbouw door het ontwikkelen van kennis en (teelt)technieken (projecten als o.a. Het Nieuwe Telen).

De doelen ten aanzien van de CO₂-emissie en de energiebesparing worden gemonitord in de Energiemonitor Glastuinbouw door Wageningen Economic Research (WEcR voorheen LEI) welke ook deels terug te vinden is in Agrimatie¹⁰ waarover jaarlijks gerapporteerd wordt naar GS en PS. De

¹⁰ Informatievoorziening agrosector, zie: <https://www.agrimatie.nl/>

informatie uit de Energiemonitor geeft inzicht in de energiebesparing en CO₂ reductie op landelijk niveau waarbij geen uitsplitsing is gemaakt naar regionaal niveau. Naast de kwantitatieve doelen worden ook de afspraken en activiteiten uit de Meerjarenaafpraak gemonitord. Op basis van de tussentijdse evaluatie van de Meerjarenaafpraak in september 2017 is de programmadoelstelling ten aanzien van de uitstoot van CO₂ aangescherpt naar 4,6 Mton CO₂ uitstoot in 2020. De looptijd van de Meerjarenaafpraak is tot en met 31 december 2020 en zal in 2020 worden geëvalueerd, zoals in de Wijziging Meerjarenaafpraak Energietransitie Glastuinbouw 2014-2020 afgesproken tussen het Ministerie van LNV en de glastuinbouwsector.

Tuinbouwakkoord en Klimaatakkoord

Op 14 maart 2019 is door alle partijen van de Greenports Nederland en het Ministerie van LNV, het Tuinbouwakkoord ondertekend. Hierin zijn zeven overkoepelende opgaven¹¹ opgenomen waarop alle partijen gaan samenwerken. Deze opgaven zijn nader uitgewerkt in een Nationale Tuinbouwagenda 2019-2030. Gelijktijdig aan de ontwikkeling van het Tuinbouwakkoord en de Tuinbouwagenda liepen ook de voorbereidingen op het Klimaatakkoord (juni 2019). De gedefinieerde opgaven voor de verduurzaming van de sector uit de Nationale Tuinbouwagenda zijn als input gebruikt voor het overleg aan de sectortafel in de voorbereidingen op het Klimaatakkoord. In de Nationale Tuinbouwagenda en het Klimaatakkoord is de ambitie opgenomen dat de sector in 2040 klimaatneutraal is en dat er binnen de regionale Greenports een gebiedsgerichte aanpak uitgewerkt gaat worden.

2.1.3 Het regionaal beleid

De uitvoering van de verduurzamingsopgave van de glastuinbouw komt grotendeels tot stand op het niveau van de regionale Greenports. De verduurzamingsopgave voor Noord-Holland is nader uitgewerkt in twee aparte ruimtelijke visies en uitvoeringsprogramma's voor de Greenport Aalsmeer en de Greenport Noord-Holland Noord. De scope van de visies en uitvoeringsagenda's is breder dan alleen het thema verduurzaming. Op de tijdslijn in figuur 2 zijn naast de landelijke beleidsontwikkelingen ook de regionale beleidskaders geplaatst.

Er vindt in 2020 een herijking plaats van de strategische visies van de Greenports waarbij de aangescherpte afspraken uit het Tuinbouwakkoord en het Klimaatakkoord als basis worden gebruikt. De uitvoeringsagenda's worden omgevormd tot een meer programmatische gebiedsgerichte aanpak waarbij de verschillende programmalijnen meer in samenhang met elkaar worden uitgewerkt.

Ruimtelijke visies en Meerjarenplan/Uitvoeringsagenda

De focus van de ruimtelijke visies van beide Greenports ligt op clustering van glas in de glasconcentratiegebieden waar duurzame oplossingen gerealiseerd kunnen worden. Zo worden niet alleen energiezuinige kassen gerealiseerd maar kan eveneens het zogenaamde 'nieuwe telen'¹² worden toegepast. Hiervoor worden twee sporen bewandeld: a) het stimuleren van ondernemers met een grote energie- en warmtevraag naar de glasconcentratiegebieden en b) het realiseren van alternatieve bronnen voor warmte, elektra en CO₂ door aan te sluiten bij publiek-private samenwerkingsprojecten voor de aanleg van CO₂-leidingen en warmtenetten. De ruimtelijke visies, met de duurzame opgave en kansen als onderlegger, zijn nader uitgewerkt in uitvoeringsagenda's met programmalijnen.

Voor de Greenport Noord-Holland Noord is het thema verduurzaming glastuinbouw nader uitgewerkt in de programmalijn 3 'Ruimte en Ontwikkeling' waarbij wordt ingezet op concentratie van de glastuinbouw in de glasdriehoek en het volgen van de ontwikkelingen rondom de warmtenetten (in de gebieden Agriport A7 en Het Grootslag) en het uitvoeren van de afspraken die

¹¹ 1. Energie, 2. Ruimtelijke inrichting, 3. Verslogistiek, 4. Gezonde planten gezonde mensen, 5. Innovatie, arbeidsmarkt & onderwijs, en 6. Internationalisering.

¹² Het 'nieuwe telen': Energiezuinig telen en tegelijk een optimale productie halen. (bron: www.kasalsenergiebron.nl)

gemaakt zijn binnen de Green Deal CO₂ (Meerjarenplan Greenport Noord-Holland Noord 2019-2021). Hierbij is voor het glastuinbouw Alton een aparte visie met een uitvoeringsprogramma opgesteld. Dit programma is uitgewerkt in concrete projecten en een planning.

In de Uitvoeringsagenda van de Greenport Aalsmeer 2015-2025 is het thema verduurzaming ondergebracht onder actie 6 'Vestigingsvoorwaarden voor modernisering en verduurzaming'. Hierbij wordt ingezet op het moderniseren van bestaande glastuinbouwgebieden en de verplaatsing van bedrijven uit te saneren gebieden en het realiseren van duurzame energiebronnen door de uitrol van het bestaande CO₂-netwerk naar de gebieden PrimA4s en de Kwakel e.o. en de aansluiting op het Warmtenet Amsterdam.

Inmiddels is het thema verduurzaming in beide Greenports integraal onderdeel van gebiedsgerichte modernisering.

Green Deal CO₂-voorziening glastuinbouw Noord-Holland

Binnen de provincie Noord-Holland is middels Green Deal 163 (2014)¹³ een apart samenwerkingsverband opgezet dat zich uitsluitend richt op de CO₂-voorziening in de glastuinbouw in Noord-Holland. Het doel van deze Green Deal 163 is de CO₂ voorziening voor de glastuinbouw in Noord-Holland in de toekomst te waarborgen door het beschikbaar krijgen van kwalitatief goede CO₂ uit rookgassen en de realisatie van een leidingnetwerk. In dit netwerk zijn naast de overheid en de sector, ook netwerkbeheerders en gasleveranciers vertegenwoordigd.

Een hierop volgende Green Deal CO₂ is op hoofdlijnen al uitgewerkt maar ligt al enige tijd stil door belemmeringen in wet- en regelgeving die door verschillende departementen binnen het Rijk moet worden opgelost. Hierover vindt afstemming met de Greenports plaats.

2.1.4 Het provinciaal beleid

Het provinciaal beleid ten aanzien van de verduurzaming van de glastuinbouw is belegd in diverse strategische beleidskaders zoals de Beleidsagenda Energietransitie 2016-2020, de Uitvoeringsagenda Economie 2016-2019, en de Omgevingsvisie NH2050. Vanuit deze kaders worden diverse instrumenten ingezet die direct of indirect een bijdrage leveren aan de verduurzamingsopgave in de glastuinbouw in Noord-Holland (zie **figuur 3** Doelboom verduurzaming glastuinbouw). Net zoals er diverse beleidskaders zijn voor de verduurzaming van de glastuinbouwsector komen ook de middelen voort uit verschillende budgetten, waardoor de inzet en capaciteit ingewikkeld is (zie meer hierover in paragraaf 2.2).

De Beleidsagenda Energietransitie 2016-2020

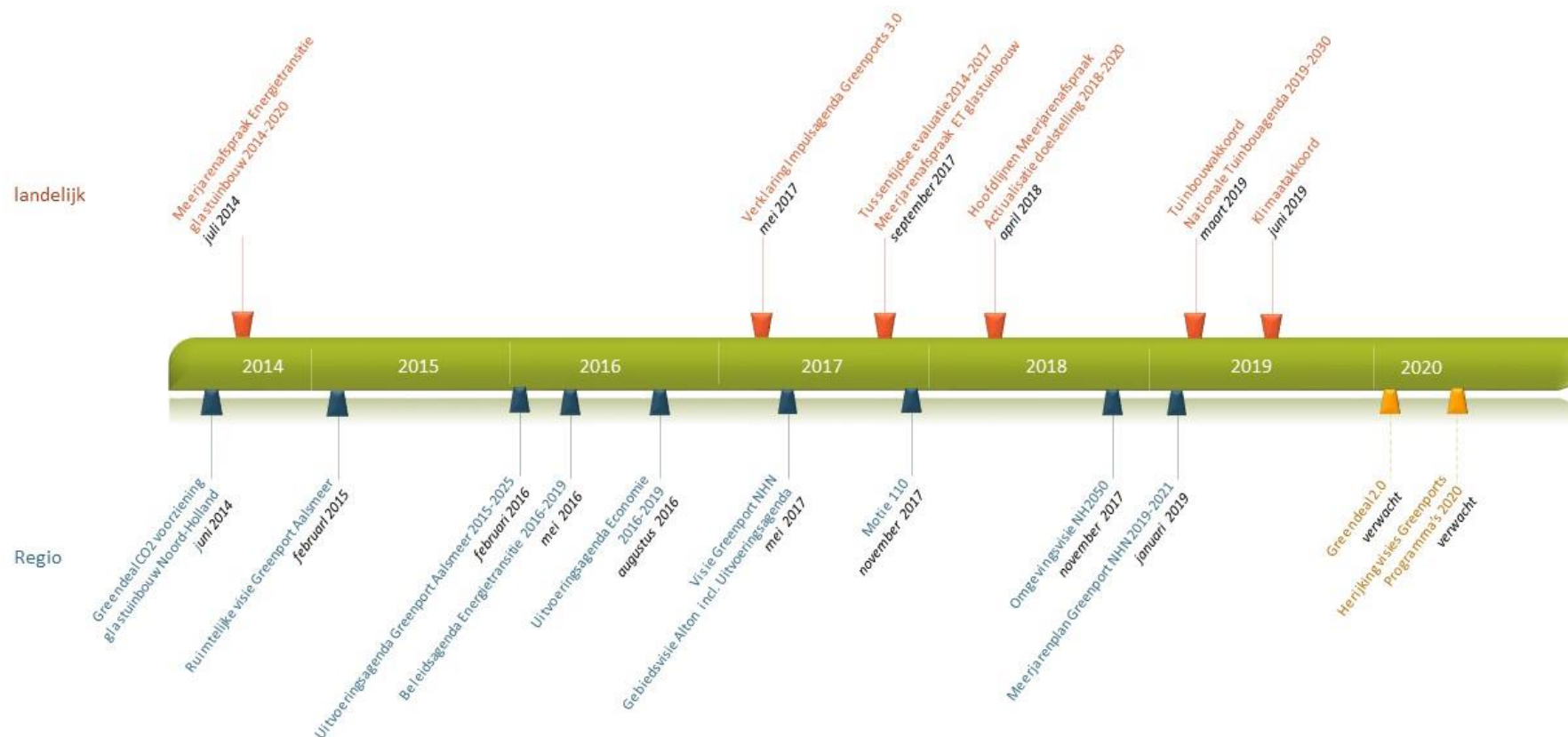
In navolging van het landelijke Energieakkoord (2013-2023) is in mei 2016 de provinciale Beleidsagenda Energietransitie 2016-2020 vastgesteld. De Beleidsagenda verwijst naar de landelijke ambitie die is vastgelegd in de Meerjarenafspraken glastuinbouw 2020. Er is echter geen doorvertaling gemaakt van de landelijke kwantitatieve doelstelling naar provinciaal niveau. In plaats daarvan is gekozen om het beleid op basis van jaarlijkse uitvoeringsparagrafen en voortgangsrapportages te actualiseren en bij te stellen. Uit interviews komt naar voren dat de provincie zich destijds niet wilde vastleggen op harde doelstellingen. In plaats daarvan is gekozen voor een ambitie die kwalitatief is geformuleerd. Dit was destijds een politieke keuze.

De ambitie voor de verduurzaming glastuinbouw is als volgt omschreven:

'We streven naar een duurzame modernisering van de glastuinbouwgebieden in de Greenports van Noord-Holland. Dat betekent dat er een CO₂-voorziening moet komen, er op veel meer plaatsen dan nu restwarmte wordt gebruikt en de mogelijkheden voor duurzame warmte door geothermie worden onderzocht en benut'.

¹³ <https://www.greendeals.nl/green-deals/co2-voorziening-glastuinbouw-noord-holland>

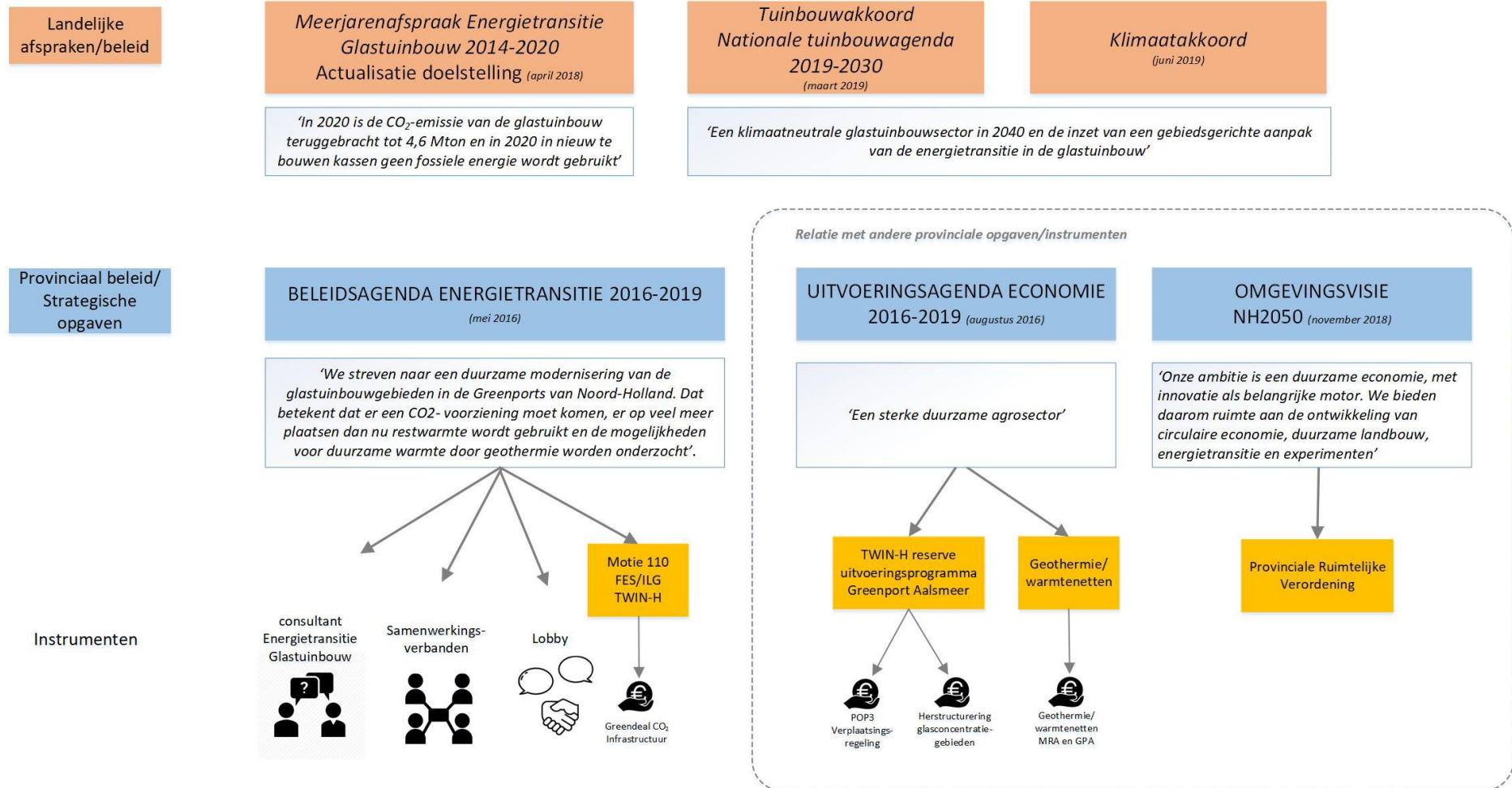
Tijdslijn ontwikkelingen in het beleid Verduurzaming glastuinbouw periode 2014-2020

Figuur 2 Tijdslijn Beleidsontwikkeling in de verduurzaming glastuinbouw

Doelboom Verduurzaming Glastuinbouw

Periode 2014-2020

Figuur 3 Doelboom Verduurzaming Glastuinbouw

2.2 Rol van de provincie en inzet van instrumenten

De provincie neemt in het proces rondom de verduurzaming van de glastuinbouw een faciliterende, verbindende en deels ook stimulerende rol in. Dit doet zij door een actieve deelname op zowel ambtelijke als bestuurlijk niveau in diverse samenwerkingsverbanden, door het samenbrengen van partijen, en het gericht aanjagen van projecten met financiële middelen binnen dit netwerk. Daarvoor is het van belang dat er actuele kennis is van alle ontwikkelingen en dat de provincie in de haarvaten van de Greenports zit. De provincie heeft daarbij een consultant energietransitie glastuinbouw aangesteld die de linking pin vormt tussen de provincie en het veld. Daarnaast voert de provincie een lobby richting het Rijk voor financiering van projecten en voor het aankaarten van helderheid in wet- en regelgeving.

2.2.1 Netwerksamenwerking

De realisatie van de duurzaamheidsopgave in de glastuinbouw in Noord-Holland komt grotendeels tot stand in samenwerkingsverbanden zoals de regionale Greenports en de Greendeal CO₂ Noord-Holland. Er is eveneens een landelijk samenwerkingsverband, Greenports Nederland, waar regio-overstijgende onderwerpen geagendeerd en aangepakt worden. De onderwerpen die binnen de regionale – en landelijke Greenports worden aangepakt zijn overigens breder dan alleen de verduurzaming van de glastuinbouw¹⁴.

De bijdrage van de provincie zit vooral in de actieve deelname in dit regionale netwerk, zo is vanuit de provincie de gedeputeerde belast met de portefeuille landbouw voorzitter in beide stuurgroepen van de Greenports en tot 2019 ook van de landelijke Greenports Nederland. Daarbij wordt op ambtelijk niveau een actieve bijdrage geleverd in de werkgroepen die onder de stuurgroepen hangen. In paragraaf 3.1 wordt de inrichting van het netwerk besproken.

Bijdrage aan het transitieproces

Het is volgens de geïnterviewden aannemelijk dat actieve inzet van de provincie in de samenwerkingsverbanden bijdraagt aan het in beweging houden van het verduurzamingsproces van de sector in Noord-Holland. De actieve ambtelijke en bestuurlijke inzet van de provincie in het Greenportsnetwerk wordt als zeer positief ervaren. Ook de invulling van het voorzitterschap in beide Greenports wordt positief gewaardeerd. De provincie heeft bijvoorbeeld een belangrijke regie- en aanjaagrol gespeeld in de totstandkoming van het landelijk platform Greenports Nederland waardoor vraagstukken uit de regio makkelijker geagendeerd kunnen worden op landelijk niveau. Zo is er voor gezorgd dat het Klimaatakkoord en het Tuinbouwakkoord goed op elkaar aansluiten. Ook kon het probleem rondom de afvalstatus van rookgassen en het ontbreken van kennis over ultradiepe bronnen voor geothermie via dit landelijk platform geagendeerd worden in de landelijke politiek.¹⁵

Naast het agenderen van overkoepelende vraagstukken wordt er binnen de netwerken ook samengewerkt op concrete projecten waarbij capaciteit en middelen worden samengebracht door verschillende partijen. Zo werkt de provincie nu samen met het Rijk in een onderzoek naar de kansen voor Geothermie in de MRA regio.

Uit interviews komt naar voren dat de continuïteit van de provinciale inzet in het netwerk een belangrijk aandachtspunt is. Recentelijk is bij de provincie een paar keer een wisseling geweest van

¹⁴ Onderwerpen waaraan binnen de Greenports wordt gewerkt: ruimte & leefomgeving, bereikbaarheid, water & bodem, arbeidsmarkt & onderwijs en kennis & innovatie.

¹⁵ Vanwege de huidige afvalstatus van CO₂ afgevangen uit rookgassen is het voor de industrie niet lucratief om CO₂ af te vangen en door te leveren aan tuinders. Om de verduurzaming in de sector te bespoedigen is het noodzakelijk om een rechtsoordeel te ontwikkelen voor de niet-afvalstatus van CO₂ die wordt afgevangen door afvalenergiecentrales of zware industrie zodat deze kan worden ingezet in de glastuinbouw. Over dit onderwerp is een gezamenlijke landelijke motie ingediend om de regelgeving hierop aan te passen.

de ambtelijk contactpersoon voor verduurzaming van de glastuinbouw wat heeft geleid tot enig verlies en versnippering van kennis. Een goede inzet in het netwerk vraagt niet alleen om inhoudelijke kennis over de sector maar ook om kennis over de governance van het netwerk en een verbinding met diverse beleidsterreinen binnen de provincie. In de netwerken veranderen zaken snel; niet alleen de namen van contactpersonen maar ook de structuren. Het is een fluïde geheel en bovendien kennisintensief. Voor actieve inzet in het netwerk is het belangrijk om de juiste kennis voorhanden te hebben en ook dit vraagt tijd en is gebaat bij continuïteit. Een integraal thema als verduurzaming glastuinbouw vraagt ook om een goede centrale documentatie zodat kennis hierover niet versnipperd raakt en documenten vindbaar, herleidbaar en deelbaar zijn en blijven. Hieraan wordt binnen de provincie gewerkt.

2.2.2 Inzet middelen

De provincie financiert gericht projecten die voortkomen uit de Greenportsamenwerking die versnelling kunnen brengen in het verduurzamingsproces van de sector zoals verkenningen en projecten met een onrendabele top. De middelen worden in de vorm van subsidies aan gemeenten of de Greenport-organisaties beschikbaar gesteld.

In de periode vanaf 2012 tot en met 2019 is voor ruim ca. € 15,7 miljoen euro aan middelen ingezet voor de verduurzaming van de glastuinbouw. De financiering heeft vanuit verschillende geldstromen plaatsgevonden zoals de FES/ILG middelen¹⁶, de TWIN-H reserve, en er zijn extra middelen ingezet vanuit motie 2017-110¹⁷. Het thema verduurzaming glastuinbouw is bovendien verankerd in verschillende beleidskaders en ondergebracht bij twee bestuurlijk portefeuillehouders. Projecten en middelen worden vanuit verschillende sectoren ingezet waarbij verschillende contactpersonen betrokken zijn.

Naast de inzet van incidentele middelen subsidieert de provincie structureel beide greenportorganisaties (de programmabureaus en uitvoeringsprogramma's) met jaarlijkse bedragen van € 300.000,- voor de Greenport Aalsmeer en € 265.000,- voor de Greenport Noord-Holland Noord gesplitst in een jaarlijkse boekjaarsubsidie (programmakosten) en een projectensubsidie. De effectiviteit van deze inzet is in 2016 geëvalueerd voor beide Greenports.¹⁸ In [bijlage 3](#) staat een uitgebreider overzicht van de uitgaven over de periode 2012-2019.

Bijdrage aan het transitieproces

Uit interviews komt naar voren dat de gerichte inzet van middelen van de provincie een belangrijke randvoorwaarde is om het transitieproces in de glastuinbouw gaande te houden. Als voorbeeld wordt de gefaseerde aanleg van de infrastructuur voor CO₂-leidingen in het gebied PrimA4a genoemd. In dit gebied is met steun van de provincie geïnvesteerd in de aanleg van een pijpleiding met een veel grotere diameter dan in eerste instantie nodig voor PrimA4a. Hierdoor is het mogelijk gemaakt om uiteindelijk alle kerngebieden in het glastuinbouwgebied Aalsmeer aan te sluiten op dit netwerk. In dit project trekken de provincies Noord-Holland en Zuid-Holland samen op. Een ander voorbeeld is de financiering van de verkenning naar de kansen voor ultradiepe geothermie in de MRA regio door de provincie en het Rijk (de toepassing hiervan is overigens breder dan alleen de glastuinbouw). De verwachting is dat toepassing van geothermie, evenals in de noordelijke regio, een impuls kan geven aan de verdere verduurzaming van de sector.

¹⁶ Ten tijde van het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG, 2007-2012) zijn door het Rijk zogenaamde 'FES-middelen' (ook bekend als 'Nota Ruimte-gelden') aan de provincie uitgekeerd.

¹⁷ In november 2017 hebben Provinciale Staten met motie 110 verzocht om extra middelen vrij te maken uit reserves en deze in te zetten voor aanvullende ambities op een aantal thema's. Energietransitie was een van de thema's waar extra middelen vanuit de motie 110 is ingezet (€ 24,4 miljoen). Hiervan is € 5,2 miljoen ingezet voor o.m. projecten binnen de Greendeal CO₂, coördinatie van de RES-en en het innovatieprogramma van het Rijk het Nieuwe Telen.

¹⁸ Referentienummer dossier: 818281/818303

2.2.3 Consultant Energietransitie

Per 15 mei 2019 is er voor 20 uur in de week voor de periode van één jaar een consultant energietransitie glastuinbouw aangesteld door de provincie. De functie is in principe niet nieuw. Voorheen werd deze functie door de samenwerkende partijen vanuit de regionale Greenport Aalsmeer betaald. Met het wegvallen van deze post faciliteerde de provincie voor een jaar deze functie met motie 110 gelden. In juli 2020 is er opnieuw voor een jaar een consultant energietransitie glastuinbouw aangesteld, dit keer gefinancierd vanuit het budget van het programmateam Energietransitie.

De voornaamste opdrachten van de consultant zijn:

- het aanjagen van de regionale duurzaamheidsprogramma's van de Greenports;
- het maken van de aansluiting met de nationale transitietafel Energietransitie van Greenports Nederland en de daaraan gekoppelde opgaven energietransitie glastuinbouw vanuit het nationale Klimaatakkoord;
- vanuit de Greenports met de gebiedsgerichte aanpak aan de slag te gaan in de glastuinbouwgebieden (één van de belangrijkste afspraken uit het Klimaatakkoord en het Tuinbouwakkoord).
- verbinding leggen met de Regionale Energie Strategieën (RES-en).

Om tot een gebiedsgerichte aanpak te komen inventariseert de consultant wat er allemaal gebeurt in de regio en brengt partijen samen om tot concrete businesscases te komen. De consultant vormt zo de linking pin tussen de provincie, regionale- en het landelijke netwerk en de ondernemers. Daarbij is hij ook kennishouder van specifieke veldkennis uit de regio: hij fungeert als de ogen en oren in het veld voor de provincie. Er wordt van hem verwacht dat hij met deze kennis ook de provincie voedt en dat hij aan de bel trekt bij de provincie wanneer er ontwikkelingen op ons af komen waar we iets mee moeten. Er is hiervoor een vaste kennisinhoudelijke adviseur beschikbaar bij de provincie vanuit het team landbouw, echter met een beperkte capaciteit.

Bijdrage aan het transitieproces

Het aanstellen van deze consultant wordt door de buitenwereld als positief ervaren. Het heeft bijgedragen aan in het in beweging brengen van het verduurzamingsproces. De consultant heeft een start gemaakt met de gebiedsgerichte aanpak in de Greenports Aalsmeer. Hij werkte hiervoor nauw samen met de gebiedscoördinator van de Greenport Aalsmeer en tevens van het glastuinbouwgebied Alton. De gebiedscoördinator heeft veel ervaring met de gebiedsgerichte aanpak in het Altongebied. De consultant is in twee gebieden van de Greenport Aalsmeer aan de slag gegaan met de gebiedsgerichte aanpak waarbij de eerste ervaringen worden opgedaan (in paragraaf 3.4 is meer te lezen over de uitvoering van de gebiedsgerichte aanpak).

2.2.4 Lobby richting Rijk

Naast het agenderen van belemmerende wet- en regelgeving via het Greenportsnetwerk zet de provincie ook haar eigen lobbyisten in Den Haag in voor onderwerpen die van belang zijn voor de verduurzaming van glastuinbouw. Een voorbeeld hiervan is de lobby over de forse verhoging van de netstroom door de belastingmaatregel wet Opslag Duurzame Energie (ODE)¹⁹ die tuinders belemmert om te investeren in fossielvrije alternatieven zoals een *all electric* kas. Ondernemers gaan door deze belastingmaatregel weer investeren in WKK-installaties en gas inkopen waardoor investeringen die onder meer door de provincie zijn gedaan voor de verduurzaming van de sector weer teniet worden gedaan. Twee lobbyisten van de provincie hebben op dit dossier gesprekken gevoerd met het Rijk en leden van de Tweede Kamer in samenwerking met andere Greenport

¹⁹ De wet ODE is een heffing op het verbruik van aardgas en elektriciteit die met ingang van het jaar 2013 is geïntroduceerd. De opbrengst van deze heffing dient ter financiering van de uitgaven voor SDE+ (Stimulering van Duurzame Energie).

provincies en het netwerk van Greenports Nederland. Het aankaarten van dilemma's gebeurt ook via de gedeputeerde.

Bijdrage aan het transitieproces

Uit interviews komt naar voren dat de provincie in de periode 2016-2019 vanuit haar rol als voorzitter van beide Greenports en de Greenports NL de belangen goed weet te behartigen van de sector en van Noord-Holland in Den Haag zoals in het bovengenoemde voorbeeld. Een ander voorbeeld dat genoemd wordt is de deelname van de provincie aan de Sectortafel Landbouw waardoor het Klimaatakkoord en het Tuinbouwakkoord goed op elkaar aansluiten. Deze lobby naar het Rijk heeft uiteindelijk ook geleid tot een vervolg op de huidige Green Deal CO₂ en de verkenning van de ondergrond naar de kansen voor ultradiepe Geothermie in de MRA regio.

Inmiddels hebben zich ook derde partijen gemeld voor de inzet van de Greenport Aalsmeer die willen boren naar een geothermiebron ten behoeve van o.a. de glastuinbouw in de Greenport Aalsmeer en dan in eerste instantie het gebied PrimA4a.

2.2.5 Relatie met andere beleidsopgaven en instrumenten

De verduurzamingsopgave heeft een nauwe relatie met de transformatieopgave van verouderd glas door concentratie van glastuinbouwbedrijven in glasconcentratiegebieden. Het clusteren van glastuinbouw levert diverse schaalvoordelen op voor bedrijven die zich daar vestigen en biedt kansen voor verduurzaming: de afzetpotentie voor o.a. geothermie neemt bijvoorbeeld fors toe. Collectieve investeringen worden ook makkelijker haalbaar door bundeling van bedrijven in een concentratiegebied. Er ontstaan bovendien meer kansen voor slimme combinaties tussen teelten met een verschil in warmtevraag en meer mogelijkheden om beter in te spelen op de warmtebehoefte van gewassen, belichting en CO₂ in verschillende seizoenen en op verschillende tijdstippen.

De provincie zet vanuit meerdere belangen in op de concentratie van glastuinbouwgebieden: de ruimtelijke kwaliteit, het duurzaamheidsperspectief, en het economisch perspectief. De verduurzaming van de glastuinbouw is daarom ook verankerd in de Uitvoeringsagenda Economie 2016-2019 en de Omgevingsvisie NH2050. Vanuit deze kaders worden verschillende instrumenten ingezet die ook een bijdrage leveren aan de verduurzaming in de glastuinbouw:

- Vanuit de TWIN-H reserve van € 10 miljoen is onderzoek gefinancierd en zijn verschillende subsidies ingezet: de subsidie POP3 verplaatsingsregeling voor de verplaatsing van glastuinbouwbedrijven in heel Noord-Holland naar glasconcentratiegebieden. Hierbij zijn TWIN-H gelden gekoppeld aan Europese middelen (plafond €9,3 miljoen). Daarnaast is subsidie verleend aan twee projecten gericht op de herstructurering/modernisering van glasconcentratiegebieden in de Greenport Aalsmeer (€4,7 miljoen)
- Vanuit de Uitvoeringsagenda is €2,5 miljoen motie 110 gelden ingezet voor Geothermie/warmtenetten in de Greenport Aalsmeer.
- De Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) die voorziet in de juridische kaders voor de concentratie van glastuinbouw.
- Gebiedsakkoord Alton.
- Green Deal CO₂ Noord-Holland.

De inzet van deze instrumenten is breder en draagt aan meer bij dan alleen aan de verduurzamingsopgave van de glastuinbouw. Zo wordt er bijvoorbeeld door de herstructurering en modernisering van het glasareaal ook een bijdrage geleverd aan ruimtelijke kwaliteit, dragen de instrumenten bij aan het verstevigen van het economisch vestigingsklimaat en de (inter)nationale concurrentiepositie en wordt er aansluiting gezocht bij de regionale warmtetransitie.

2.3 Interne organisatie en afstemming

De ambtelijke voorbereiding van bestuurlijke besluitvorming over het thema verduurzaming glastuinbouw rust volledig op het team AgriFood (Landbouw) binnen de sector REE. De contactpersoon voor de verduurzaming glastuinbouw werkt vanuit het team AgriFood (Landbouw) nauw samen met de senior strategisch beleidsadviseur AgriFood (Landbouw), met onder andere (glas)tuinbouw in de portefeuille. Deze laatste bereidt vanuit de Greenport programma's o.a. de agenda's van de Greenports voor en adviseert GS hierin. Wanneer het thema 'Verduurzaming' op de agenda van de stuurgroepen staat vindt hierover altijd afstemming tussen beide medewerkers plaats en zo nodig met andere indirect betrokkenen binnen de provincie. De beleidsmedewerker verduurzaming glastuinbouw is tevens vast lid van het team Energietransitie dat elke twee weken overlegt over de onderwerpen uit de daaraan gekoppelde Beleidsagenda. Daarnaast heeft deze beleidsmedewerker elke twee weken overleg met de consultant energietransitie in de glastuinbouw over de voortgang van de gebiedsgerichte aanpak. Incidenteel vindt afstemming plaats met de sector RO (de RO adviseur en regiomanager voor de regio Amstelland-Meerlanden) en de sector Mobiliteit.

Gebiedsontwikkeling en energietransitie zijn integrale vraagstukken. In de interviews wordt aangegeven dat de lijnen binnen de organisatie in principe kort zijn maar dat een integrale opgave als de verduurzaming van de glastuinbouw binnen de sectorale organisatiestructuur van de provincie veel afstemming vraagt en niet automatisch een gemeenschappelijke opgave lijkt.

Meerdere mensen zijn vanuit verschillende sectoren betrokken bij dit onderwerp. Het is een ingewikkeld web waarbij op allerlei dossiers afstemming, agendering e.d. gezocht moet worden. Dit vergt veel tijd, mede omdat het onderwerp tevens zeer kennisintensief is. De inzet hiervoor was tot eind 2019 beperkt (10 uur per week). In 2020 is er wat meer ruimte gekomen voor de beleidsmedewerker (12 uur per week).

Afstemming met de consultant energietransitie

De afstemming tussen de consultant energietransitie en de beleidsmedewerker duurzame glastuinbouw vindt in principe elke twee weken plaats. Uit interviews komt naar voren dat men tevreden is over deze onderlinge samenwerking. De introductie van de eerste consultant in het netwerk van de Greenports had volgens hemzelf beter gekund. Het gegeven dat de Greenports (nog) geen vast agenda-lid bij de RES-en hebben is volgens hem een punt van aandacht. Echter, het traject waarmee de concept-RES tot stand is gekomen was voornamelijk gericht op de potentiële opwek van hernieuwbare energie in de RES-regio's, op het identificeren van locaties voor wind en zon. In het proces naar de RES 1.0 is er meer oog voor de integrale opgaven. De nieuwe consultant zal vanuit de glastuinbouw daarop aansluiten.

De consultant energietransitie glastuinbouw wordt formeel aangestuurd door de provincie vanuit een opdrachtgevende rol. Werkinhoudelijk ligt de sturing in handen van de programmamanagers van de Greenports Aalsmeer en Noord-Holland Noord en het landelijk netwerk Greenports Nederland. Er is door de twee Noord-Hollandse Greenports gewerkt vanuit het uitvoeringsprogramma en niet met een separaat werkplan.

Door de eerste consultant is een format gemaakt (plan van aanpak) waarmee per gebied niet alleen de benodigde informatie wordt opgehaald voor de gebiedsvisies, maar waarmee ook een bredere gebiedsgerichte aanpak opgesteld kan worden. Om allereerst te voldoen aan afspraken vanuit het landelijk netwerk wordt door de programmamanagers van de Greenports voorrang gegeven aan het opleveren van de informatie voor de gebiedsvisies. De uitvoering hiervan ligt bij de programmamanagers van de Greenports en zal vanaf juli 2020 eveneens worden opgepakt door de nieuwe consultant energietransitie glastuinbouw. In de fase van uitwerking gaan naar verwachting

nog vele uitdagingen naar voren komen zoals financieringsvraagstukken en/of belemmerende regelgeving.

2.4 Sturing op provinciale doelen

In het kader van de Beleidsagenda Energietransitie vindt de sturing op de doelen en de uitvoering van het beleid plaats via een vaste verantwoordingscyclus. Deze monitoring is kwalitatief van aard en wordt gedaan op basis van jaarlijkse uitvoeringsprogramma's en voortgangsrapportages. Op basis daarvan wordt het beleid tussentijds bijgesteld. Daarnaast heeft er via de Staat van de Energietransitie (2017) een eerste kwantitatieve meting plaats gevonden op de verschillende onderwerpen uit de Beleidsagenda. Deze heeft een vervolg gekregen in de vorm van een dashboard Energietransitie in Noord-Holland²⁰. Specifieke actuele gegevens over gerealiseerde CO₂-reductie en energiebesparing binnen de sector op provinciaal/regionaal niveau ontbreken. De monitoring op de verduurzaming van de glastuinbouw wordt alleen op landelijke schaal gedaan en verwerkt in Agrimatie²¹. In het kader van het Klimaatakkoord en daaraan gerelateerde afspraken wordt momenteel gewerkt aan een meer decentrale (gebiedsgerichte) kwantitatieve monitoring.

2.4.1 Kwalitatieve monitoring

De ambities in de Beleidsagenda Energie zijn op hoofdlijnen geformuleerd. Jaarlijks worden er in een aparte uitvoeringsparagraaf (UVP) per onderwerp concrete acties benoemd die jaarlijks worden geactualiseerd. De voorgenomen acties worden door de coördinator Energietransitie gecheckt met de ambities uit de Beleidsagenda. Het UVP wordt jaarlijks in januari door GS vastgesteld. In juni volgt een midterm rapportage over de voortgang van de activiteiten. In december volgt een actualisatie van de midterm in een terugblik van dat jaar. De voortgangsrapportages zijn kwalitatief en beschrijvend van aard en hebben de vorm van een stoplichtrapportage. De input over de voorgenomen acties en de voortgang wordt geleverd door de verschillende dossierhouders uit het team Energietransitie. Alle input over het onderwerp verduurzaming glastuinbouw wordt geleverd door de beleidsmedewerker verduurzaming glastuinbouw van het Landbouwteam. De voortgangsrapportages (de midterm en de terugblik) worden in de staf van de bestuurlijk portefeuillehouder Duurzaamheid besproken.

De realisatie van de opgave komt grotendeels tot stand binnen de samenwerkingsverbanden in het Greenportsnetwerk waar de provincie onderdeel van is. De voortgang van de verduurzaming glastuinbouw wordt besproken in de stuurgroep van beide Greenports en specifiek voor Alton in de stuurgroep Alton n.a.v. afspraken in het gebiedsakkoord Alton.

Uit interviews komt naar voren dat zowel het voorbereidend ambtelijk overleg als de bespreking met gedeputeerde zorgt voor tussentijdse bijsturing van het beleid. Externe ontwikkelaars zoals bijvoorbeeld de komst van de regionale energiestrategieën (RES-en) hebben gezorgd voor extra inzet vanuit de provincie op het thema verduurzaming glastuinbouw door het aanstellen van een consultant energietransitie. Hierdoor is de bijdrage glastuinbouw wel geagendeerd bij de RES-en maar nog niet direct gekoppeld aan de opgaven vanuit het Klimaatakkoord m.b.t de energietransitie glastuinbouw.

In aanvulling op de jaarlijkse voortgangscyclus is eind december 2019 een terugblik gemaakt van de activiteiten in het kader van de beleidsagenda Energietransitie over de afgelopen vier jaar. Op basis van de voortgangsrapportages over de periode 2016-2019 komt naar voren dat vrijwel alle activiteiten in de afgelopen periode volgens planning zijn verlopen. Op basis van de voortgangsrapportages is er echter geen inschatting te maken in hoeverre de inzet van de provincie

²⁰ Zie: <https://data.noord-holland.nl/dashboard/energietransitie>

²¹ Informatievoorziening agrosector, zie: <https://www.agrimatie.nl/>

tot op heden heeft bijgedragen aan de landelijke opgave zoals afgesproken binnen het Energieakkoord/Klimaatakkoord en wat de voortgang in Noord-Holland is met betrekking tot de ambitie van een klimaatneutrale glastuinbouw in 2040. Dit wordt tot op heden enkel landelijk gemonitord. Meer over kwantitatieve monitoring hieronder in paragraaf 2.4.2.

Actieprogramma klimaat

De Beleidsagenda is aan het einde van haar looptijd. In maart 2020 is het laatste UVP vastgesteld in GS. In navolging van het coalitieakkoord 'Duurzaam Doorpakken' is dit jaar het Noord-Hollands Actieprogramma Klimaat opgesteld. Het Actieprogramma is breder van opzet dan de Beleidsagenda Energie. Wat betreft het verduurzamen van de glastuinbouw wordt er verder gebouwd op de samenwerking binnen het Greenportsnetwerk en de betrokkenheid bij het innovatieprogramma 'Kas als Energiebron'. Het slagen van de Greendeal CO₂-voorziening is daarbij aangemerkt als essentieel voor een klimaatneutrale glastuinbouw.

De sector Onderzoek & Informatie is gevraagd om mee te denken over de wijze van monitoring en evaluatie van het nieuwe beleid. Dit zal verder uitgewerkt worden in afstemming met de betreffende sectoren en programma's. Voor het economische beleid waarin de maatschappelijke opgaven verwerkt zijn is er voor gekozen de huidige monitoringssystematiek voorsnog te continueren mede op basis van het daarboven liggen Beleidskader Economie waarbinnen AgriFood (Landbouw) als zelfstandig programma is opgenomen.

2.4.2 Kwantitatieve monitoring

In 2017 heeft de provincie een eerste meting (nulmeting) laten uitvoeren om inzicht te verkrijgen in de voortgang van de CO₂-emissiereductie en de energiebesparing van alle relevante sectoren in Noord-Holland waaronder ook de glastuinbouw. Deze eerste zogeheten Staat van de Energietransitie heeft conform de afspraken met de Staten een opvolging gekregen in de vorm van het Dashboard Energietransitie in Noord-Holland.

In het kader van de meerjarenaafpraak wordt de voortgang betreffende de CO₂ reductiedoelstelling en energiebesparing op landelijk niveau gemonitord door het Wageningen Economic Research (WEcR). Samengevat constateert men in het laatste rapport, de Energiemonitor Glastuinbouw 2018 (november 2019):

"De totale CO₂-emissie van de glastuinbouw in 2018 is 5,7 Mton. De uitstoot stabiliseert sinds 2014 op dit niveau en ligt 1,1 Mton boven het doel voor 2020 (4,6 Mton) dat in 2017 werd aangescherpt. Sinds 1990 is de CO₂ -emissie in de glastuinbouw met 16% gedaald tegen een reductie van 1% voor totaal Nederland. Hoewel de glastuinbouw het bij het terugdringen van de CO₂ -emissie beter doet dan Nederland als geheel, is de verwachting dat de doelstelling voor 2020 niet wordt gehaald.

De totale CO₂-emissie na temperatuurcorrectie bleef in de periode 2014-2018 vrijwel gelijk. Sinds 2014 leidde een groeiend energiegebruik per m² en meer elektriciteitsproductie voor de verkoop tot een toename van de CO₂-emissie. Daar stond tegenover een reductie van CO₂-emissie door krimp van het areaal, meer duurzame energie en toename van de inkoop van elektriciteit. In de periode 2010-2014 daalde het energieverbruik per m² en werd minder elektriciteit verkocht, waardoor een substantiële CO₂-emissiereductie werd gerealiseerd."

De gegevens van deze landelijke monitor zijn momenteel niet beschikbaar op regionaal niveau. Met andere woorden, het ontbreekt aan actuele gegevens ontbreken om op regionaal niveau waarmee de ontwikkelingen in het energieverbruik en de CO₂ emissie van de sector in Noord-Holland gevolgd kunnen worden. Voor het verkrijgen van een beeld van het energieverbruik in de glastuinbouw wordt voor de gebiedsvisies in 2020 onderzoek uitgevoerd. Deze informatie, die veelal schattingen betreft,

zal uiteindelijk landen in de Glasmonitor. De gebiedsvisies zullen meer inzicht gaan geven in de stand van zaken met betrekking tot energieverbruik en verduurzaming in bredere zin.

Op projectniveau zijn er wel concrete resultaten inzichtelijk te maken: *“als er een warmtenet komt doordat je samen de juiste dominosteentjes laat omvallen waardoor een tuinder van het gasnet afgaat dan is dat niet direct in kJ uitgedrukt maar wel te vertalen in een besparing bij deze tuinder van 5 miljoen kuub gas waarbij hij rest warmte krijgt van omgerekend 30 huishoudens. Hierdoor stookt hij dus geen aardgas mee en bespaart dat warmte uitstoot in de zomer als er CO₂ wordt geproduceerd en geeft dat ook minder uitstoot van de overige rookgassen”*.

Een goede monitoring is wenselijk om vanuit de regio te kunnen sturen op de opgave die er ligt. Uit interviews komt naar voren dat het in de praktijk lastig is om op regionaal niveau gegevens beschikbaar te krijgen van partijen zoals bijvoorbeeld de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). In het kader van de CO₂-regeling verzamelt de RVO jaarlijks gegevens over de CO₂ emissie van glastuinders. Deze dienst is echter terughoudend met het beschikbaar stellen van informatie vanwege onder meer de privacy gevoeligheid van deze gegevens.

Conform de afspraken in het Klimaatakkoord wordt op basis van de landelijke monitoringssystematiek aan een regionale versie gewerkt, de Provincie Zuid-Holland en Greenport West-Holland hebben hiervoor al een pilot gedraaid, zie onderstaande tekstkader.

Recentelijk is binnen de provincie de Glasmonitor nieuw leven ingeblazen. In eerste instantie worden hierin de ligging van de glasopstanden geactualiseerd. De CO₂-uitstoot en energieverbruik is nog geen onderdeel van deze monitor. Echter, de provincie werkt momenteel samen met de Greenports aan een verbetering van de Glasmonitor zodat niet alleen de ruimtelijke component van de glastuinbouw wordt gevolgd maar mogelijk ook de duurzaamheidsopgaven kunnen worden meegenomen.

Pilot Greenport West-Holland

In het Klimaatakkoord is opgenomen dat er door het innovatieprogramma Kas als Energiebron (KaE) en Greenport West-Holland een gebiedsmonitoringsystematiek wordt ontwikkeld in samenhang met de landelijke monitoring die regionale overheden kunnen benutten (C4.6 Glastuinbouw, afspraak i). De provincie Zuid-Holland heeft hiervoor geld beschikbaar gesteld en deze pilot is inmiddels afgerond. Er zijn twee producten opgeleverd: een nulmeting en een methodiek die in elke regio toepasbaar is. Hiermee is de basis gelegd voor het uitvoeren van regionale monitors.

Uit een interview met de provincie Zuid-Holland kwam naar voren dat de oplevering van de nulmeting intensief was vanwege de dekkinggraad van de diverse brondata. Het was een hele klus om de analyse uit te voeren omdat de brondata afkomstig waren uit verschillende systemen die niet allemaal jaarlijks geactualiseerd worden. Om deze reden is 2016 als peildatum aangehouden. Het uiteindelijke product is een combinatie geworden van twee rapportages van CE Delft en Wageningen Economic Research (WEER). De onderzoekers adviseren met nadruk om niet volgend jaar al een T1-meting te doen maar deze een aantal jaar uit te stellen om een ontwikkeling te kunnen zien. Het is vooralsnog onduidelijk op welke manier een vervolg wordt gegeven aan deze monitor en welke partij hiervoor aan de lat staat. Uit de afspraken in het Klimaatakkoord volgt dat alle regionale Greenports hun eigen gebiedsagenda moeten maken. Hiervoor zijn wel gegevens nodig die eenduidig en vergelijkbaar zijn om te kunnen sturen.

3 De uitvoering van het beleid in het netwerk

Dit hoofdstuk gaat in op de governance van het Greenportsnetwerk, de wijze waarop gestuurd wordt binnen dit netwerk en wat de meerwaarde is van deze netwerksamenwerking. Tot slot wordt de gebiedsgerichte aanpak besproken. Hierbij staan de onderstaande vragen centraal:

- Hoe ziet het Greenportsnetwerk eruit en hoe is dit georganiseerd? Wat is de rol van de provincie in het netwerk en hoe wordt deze ervaren?
- Hoe wordt er gestuurd vanuit het netwerk op de opgave?
- Wat is de meerwaarde van het netwerk? Wat zijn de aandachtspunten?
- Wat is de stand van zaken rondom de gebiedsgerichte aanpak? Hoe kan de provincie hierin bijdragen?
- Zijn er contextuele ontwikkelingen (maatschappelijk, technisch of op vlak van beleid/regelgeving) die van invloed zijn op de uitvoering van het beleid?

3.1 Het netwerk

In het voorgaande hoofdstuk werd al vermeld dat de realisatie van de verduurzamingsopgave in de glastuinbouw grotendeels tot stand komt binnen het Greenportsnetwerk. Binnen het Greenportsnetwerk wordt op meerder niveaus geschakeld: de twee regionale Greenports (Aalsmeer en Noord-Holland Noord), het provinciaal platform, Green Deal CO₂ Noord-Holland, en het landelijk platform de Greenports Nederland. Een beschrijving van de wijze waarop deze netwerken zijn georganiseerd is opgenomen in [bijlage 4](#).

De provincie en de consultant energietransitie schakelen op meerdere niveaus binnen dit netwerk met als doel beweging te creëren in het proces van verduurzaming binnen de glastuinbouwsector. Naast het Greenportsnetwerk is er via de consultant ook direct contact met ondernemers om met de gebiedsgerichte aanpak aan de slag te gaan. De provincie zet naast capaciteit ook financiële middelen²² in voor de financiering van projecten die voortkomen uit het Greenportnetwerk (incidentele middelen) en de programmabureaus en uitvoeringsprogramma's van de Greenports (structurele middelen) (Zie [figuur 4](#)).

De rol van de provincie in het netwerk

Uit interviews komt naar voren dat de rol van de provincie in het netwerk als verbinder en aanjager positief wordt gewaardeerd. De inzet van een energieconsultant door de provincie wordt door de geïnterviewden meermaals genoemd als van meerwaarde om het verduurzamingsproces in beweging te houden. Hij wordt gezien als schakel tussen ondernemer, overheid en de Greenports omdat hij zowel bottom-up als top-down werkt in het netwerk. Vanuit zijn netwerkrol is hij recentelijk voorzitter geworden van de stuurgroep van de Greendeal CO₂ en schuift hij ook aan bij de Transitietafel voor Ruimte en Energie van het landelijke netwerk Greenports NL.

Het thema verduurzaming glastuinbouw is een integraal vraagstuk dat vraagt om een integrale aanpak. Een integrale aanpak verhoudt zich niet makkelijk tot de sectorale indeling van de provinciale organisatie. Hierin is het belangrijk om te duiden wie verantwoordelijk is voor de opgave en welke inzet vanuit andere sectoren of programma's ter ondersteuning nodig is. Om meer beweging te krijgen in de verduurzamingsopgave is meer regie richting de opgave nodig. Het vraagt ook om slimme combinaties van de portefeuille Agrifood (Landbouw) met die van Energie en Ruimte.

Een ander aandachtspunt voor de provincie is, zoals al eerder genoemd, de continuïteit en capaciteit van mensen in het netwerk. Er zijn in de afgelopen periode een aantal personele wisselingen geweest op het dossier verduurzaming glastuinbouw. Uit interviews komt naar voren dat bij wisseling van

²² In de periode vanaf 2012 tot en met 2019 is voor ruim ca. € 15,7 miljoen euro aan middelen ingezet voor de verduurzaming van de glastuinbouw, zie p.16 en bijlage 3..

mensen veel vakinhoudelijk kennis en kunde, voor zo ver dat kan, weer opnieuw moet worden opgebouwd. Voor een actieve deelname in een dergelijk netwerk is voldoende continuïteit en capaciteit nodig om van meerwaarde te kunnen zijn. Continuïteit en capaciteit is ook meer in het algemeen een kwetsbaarheid in de netwerksamenwerking.

Om de juiste kennis in het netwerk voorhanden te hebben is het belangrijk ervoor te zorgen dat alles goed gedocumenteerd wordt zodat het vindbaar, herleidbaar en deelbaar is. Er is nu een nieuwe contactpersoon op het dossier verduurzaming glastuinbouw bij de provincie met als taak om dit vraagstuk integraal te benaderen en de verschillende expertises bij elkaar te brengen.

In het kader van de RES'en heeft de provincie een regierol gekregen in het beheren en toegankelijk maken van informatie (data) en het monitoren van de doelstellingen. De vraag is in hoeverre hier ook een rol licht wat betreft de glastuinbouw. De provinciale glasmonitor, die nu geactualiseerd wordt, kan een mooi instrument zijn voor de gebieds- en energieleanalyse die als input gebruikt kan worden bij de gebiedsgerichte aanpak. Een mogelijke volgende stap is dan het gebruik als monitoringsinstrument.

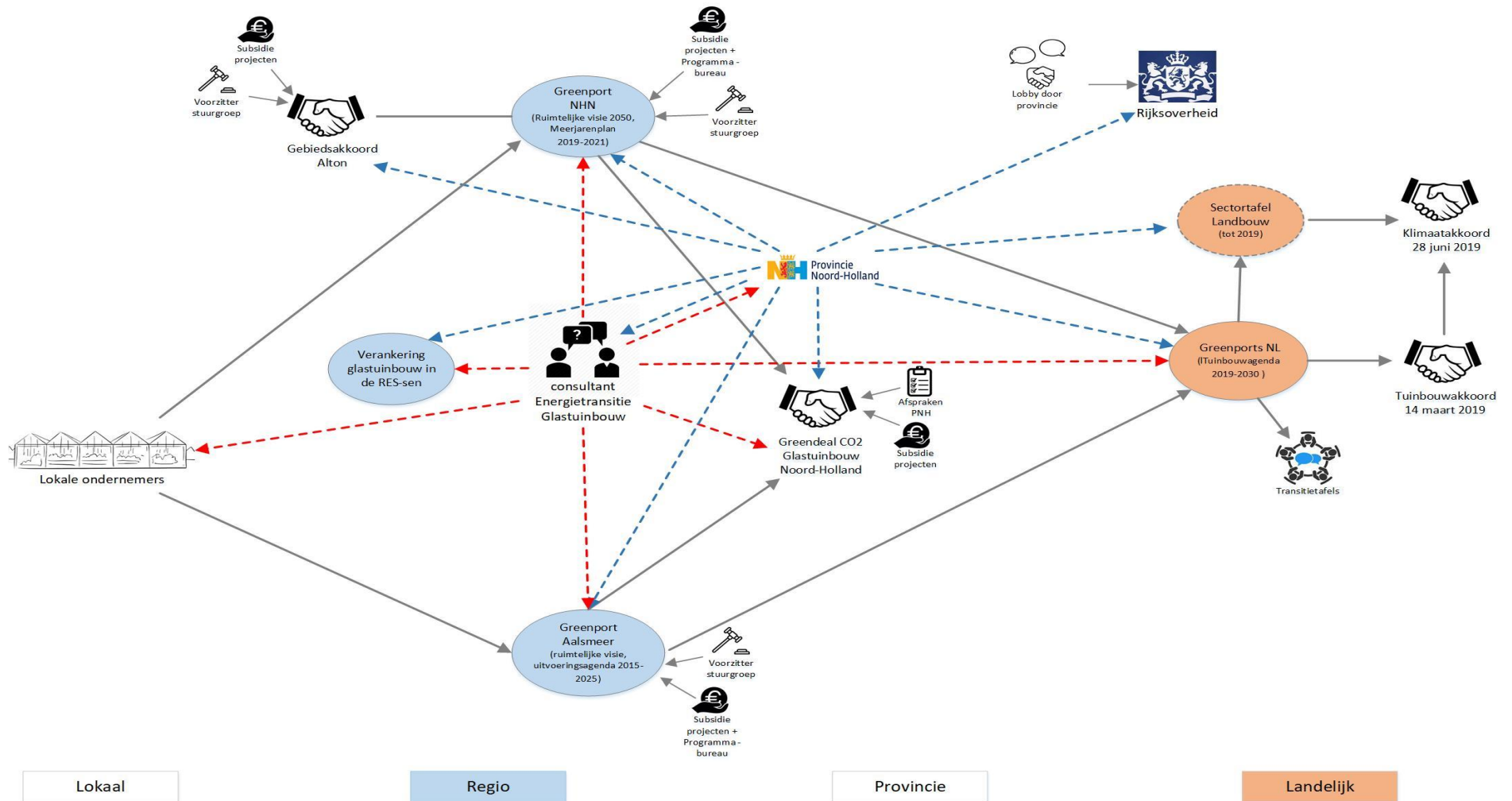
De kern van de vraag is: wie is er nu aan zet voor het leveren van sturingsinformatie en vooral: wie neemt de regie wanneer het proces stopt?

Huidige taakverdeling gebiedsvisies Glastuinbouw en RES'en

Voor het verkrijgen van sturingsinformatie moet er vanuit de provincie samenwerking gezocht worden met de Greenports, omdat daar de kennis en expertise zit. De Greenports hebben daarnaast ook de verantwoordelijkheid om de gebiedsvisies op te leveren aan het landelijk netwerk Greenports Nederland. Uiterlijk op 1 januari 2021 heeft Greenport NL in alle regio's met glastuinbouw een gebiedsvisie opgesteld waarin de ontwikkeling naar een klimaatneutrale energievoorziening is vastgesteld met een vertaling naar 2030. Dit inclusief ruimtelijke ordening, onder- en bovengronds ruimtebeslag en versnelling van de ontwikkeling van businesscases voor de voorziening van CO₂, warmte en elektra.

Het resultaat van de gebiedsvisies wordt door de regionale overheden integraal betrokken bij de (uitvoering van de) RES, daar ligt de taak voor de provincie om de verbinding te leggen. De regionale Greenports moeten zorgdragen dat de informatie die nodig is voor het RES-proces voorhanden is. Decentrale overheden zijn tevens verantwoordelijk voor de verankering van de ontwikkelde gebiedsaanpak en acties voor de duurzame energievoorziening en de modernisering in onder meer omgevingsvisies, RO-beleid en vergunningenbeleid.

SAMENWERKINGSVERBANDEN VERDUURZAMING GLASTUINBOUW

Figuur 4 Netwerkanalyse van vastgelegde samenwerkingsverbanden van de provincie (blauwe pijlen) en de consultant energietransitie (rode pijlen)

3.2 Sturing op de opgave vanuit het netwerk

De ruimtelijke visies van de Greenports vormen de basis van de uitvoeringsagenda's en de programmalijnen. In het voorgaande hoofdstuk is reeds besproken hoe het thema verduurzaming is uitgewerkt in de ruimtelijke visies en hoe dit thema is doorvertaald in de programmalijnen van de uitvoeringsagenda's van beide Greenports. De sturing op de voortgang van projecten uit de verschillende programmalijnen vindt plaats in stuurgroepen van de Greenports. Vanuit de stuurgroepen zijn per programmalijn twee thematrekkers aangewezen die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering en de financiering van projecten binnen een programmalijn. De huidige gedeputeerde landbouw vervult enkel de voorzittersrol, zij is geen trekker van een programmalijn. De provincie stelt alleen gericht middelen beschikbaar voor projecten gekoppeld aan de programmalijnen. Een goed bijvoorbeeld is de aanleg van de tweede fase CO₂ naar de Kwakel in de Greenport Aalsmeer.

Uit de interviews komt naar voren dat de uitvoering van de projecten nog wel eens bij de programmamanager terecht komt terwijl hiervoor de thematrekkers verantwoordelijk zijn. De governance binnen de Greenports is in principe helder maar soms is het nog wel zoeken naar de juiste invulling van de rollen. Het loopt in de praktijk nog wel eens anders dan wenselijk doordat het een netwerkorganisatie is met verschillende stakeholders en belangen: 'het is geen geoliede machine met betaalde functies'. Ook door de wisselingen in de stuurgroep (bijvoorbeeld door de vorming van nieuwe colleges) is het nodig om eens in de zoveel tijd te zorgen dat de neuzen dezelfde kant op wijzen en moet het netwerk weer nieuw leven ingeblazen worden.

Beide Greenports zijn in 2020 bezig met een herijking van hun overall strategie (missie en visie) waarbij aan de hand van het Klimaatakkoord en Tuinbouwakkoord de maatschappelijke opgaven geactualiseerd dan wel aangescherpt worden. Vanuit de programmalijnen zal de focus meer gelegd worden op de regionale beweging en betrokkenheid daarbij vanuit het publiek-private netwerk. Kortom, een belangrijk doel van de herijking is om de betrokkenheid van het netwerk te vergroten.

Sommige programmalijnen van de uitvoeringsagenda's lopen minder soepel. Een voorbeeld is het duurzaamheidsoverleg in de Greenport Aalsmeer dat opnieuw leven ingeblazen werd. In plaats van alleen een projectenbureau te zijn is het de wens om meer een helicopterview te houden en beweging te organiseren in het proces. Op dit moment worden daarom de programmalijnen van de uitvoeringsprogramma's op het thema ruimte & duurzaamheid meer met elkaar geïntegreerd en omgevormd tot een gebiedsgerichte aanpak conform het concept van het Gebiedsakkoord Alton. Door de gebiedsgerichte aanpak moet er meer samenhang komen tussen de verschillende thema's zoals bijvoorbeeld bereikbaarheid en duurzaamheid.

Ook binnen het netwerk van de Green Deal wordt vanuit de stuurgroep gestuurd op de voortgang van projecten. Dankzij de Green Deal (2014) zijn de afgelopen jaren een aantal succesvolle projecten gerealiseerd zoals het afvangen van CO₂ door de HVC Alkmaar. Dit project zit nu in de fase van vervloeiing van CO₂ (toelevering aan afnemers). Binnen de Green Deal lopen een aantal partijen echter vast in de regelgeving rondom CO₂ waardoor projecten on hold staan. Vanuit de provincie zijn voor deze projecten wel motie 110 middelen beschikbaar gesteld maar deze kunnen dientengevolge nog niet worden ingezet. De dynamiek in de buitenwereld is vaak weerbarstig en staat daardoor wel eens op gespannen voet met de interne regelgeving van de provincie: hier geldt de regel dat bestemde middelen voor een bepaald jaar in datzelfde jaar moeten worden uitgegeven, anders vervallen de middelen.

3.3 De meerwaarde van het netwerk

Het is duidelijk dat het Greenportsnetwerk een centrale rol speelt in het realiseren van de verduurzamingsopgave. Geïnterviewden geven aan dat de samenwerking binnen het

Greenportsnetwerk van meerwaarde is en bijdraagt aan de realisatie van de (provinciale) opgave. Omdat de regionale Greenports en de landelijke Greenports NL in een triple helix samenwerking zijn georganiseerd kan er snel geschakeld worden wanneer zich nieuwe ontwikkelingen voordoen die het transitieproces kunnen versnellen of belemmeren. Dilemma's vanuit het bedrijfsleven over remmende regelgeving kunnen snel door de overheid opgepakt worden en bestuurlijk opgeschaald worden naar de landelijke politiek of de Rijksoverheid. Door de landelijke samenwerking binnen de Greenports Nederland kan ook 'kritische massa' gecreëerd worden om overkoepelende opgaven die voortkomen uit de regionale Greenports te agenderen en met elkaar op te pakken.

Belangrijke resultaten van de samenwerking binnen de Greenportsnetwerk, zoals ook reeds beschreven in paragraaf 2.2.1, zijn:

- een motie in de tweede Kamer aangenomen waardoor het Ministerie van Landbouw een voorttrekkersrol heeft genomen in de totstandkoming van het Tuinbouwakkoord (niet alleen voor het thema Energie maar ook voor de zes andere regio-overstijgende thema's);
- de afvalstatus van rookgassen van afvalcentrales is via het netwerk in de landelijke politiek geagendeerd waardoor een motie is ingediend om de regelgeving hierop aan te passen;
- het lopende gezamenlijk traject van de provincie en het Rijk rondom ultradiepe boringen in de MRA regio.

Uit interviews komt eveneens naar voren dat de slagkracht van het netwerk versus de snelheid waarmee ontwikkelingen zich voordoen nog wel een aandachtspunt is. De sturing vanuit het netwerk op acute problemen gebeurt vaak nog te ad hoc en kan scherper. Als voorbeeld wordt het formuleren van een gezamenlijk standpunt rondom de verhoging van de ODE belasting (opslag duurzame energie) voor de inkoop van elektra genoemd. Door deze maatregel zal de belasting op het gebruik van elektra binnen de tuinbouwsector fors omhoog gaan; voor veel ondernemers betekent dit een verdubbeling van de kosten voor de elektra waardoor zij weer overgaan op het gebruik van WKK's. Het blijkt in de praktijk lastig om op korte termijn vanuit de verschillende gremia een eenduidig en gedragen standpunt richting Den Haag te formuleren. Binnen anderhalve week moest er een standpunt geformuleerd worden terwijl in de praktijk het meer tijd vergt om hierover afstemming en consensus binnen het netwerk te verkrijgen.

De reden waarom de Greenports moeite hebben om tijdig te acteren heeft niet alleen te maken met de verschillende belangen van de stakeholders maar ook met de wijze waarop het netwerk regionaal georganiseerd is. Daarbij is er sprake van een gedeelde verantwoordelijkheid wat leidt tot de vraag: wie is er nu eindverantwoordelijk? Dit probleem is vanuit Greenports NL opgepakt en alle zeilen worden nu bijgezet om tijdig input te krijgen vanuit alle regionale Greenports. Een bijkomend punt van aandacht is dat er op de landelijke transitietafel vanuit het Klimaatakkoord veel invloed is vanuit de partijen in en rond Den Haag waardoor er een minder sterke aansluiting is met de andere regionale Greenports.

Tenslotte wordt de samenstelling van de stuurgroepen van de Greenports door geïnterviewden als aandachtspunt genoemd. In het Greenportsnetwerk zijn vooral publieke organisaties actief. Er is meer inzet vanuit private organisaties nodig, bijvoorbeeld vanuit de financiële sector of de energiesector. Banken en netwerkbeheerders kunnen vanuit een duurzaamheidsperspectief een belangrijke rol spelen in het proces van verduurzaming in de regio. Meer algemeen is meer inzet nodig vanuit private partijen in deze opgave om de samenwerking lokaal te verstevigen.

3.4 Gebiedsgerichte aanpak

Eén van de belangrijkste afspraken uit het Tuinbouwakkoord en het Klimaatakkoord is de gebiedsgerichte aanpak waarbij de regionale Greenports een centrale rol vervullen. Beide Greenports hebben de gebiedsgerichte aanpak opgenomen in de Programma's 2020.

De eerste consultant energietransitie heeft een aanzet gemaakt voor vier deelgebieden in de Greenport Aalsmeer. Hij werkte hiervoor nauw samen met de gebiedscoördinator ruimte, die per september 2019 is gestart als gebiedscoördinator in de Greenport Aalsmeer. De opgedane kennis van de gebiedsgerichte aanpak in het glastuinbouwgebied Alton wordt hierbij benut. De nieuwe consultant energietransitie zal dit verder oppakken en daarbij ook aansluiting te zoeken bij de Regionale Energie Strategieën (RES-en). In het traject van Concept RES naar RES 1.0 (en verder) komt er meer aandacht voor de Regionale Structuur Warmte (RSW). Dit biedt kansen om meer verbinding te leggen met de warmteopgave in de glastuinbouw.

Greenport Noord-Holland Noord

In 2013 is in het glastuinbouwgebied Alton in Heerhugowaard al een start gemaakt met de gebiedsgerichte aanpak.²³ Er zijn sindsdien concrete stappen gezet om ondernemers te organiseren, te werken aan een toekomstbestendige energievoorziening, en aan het actualiseren van bestemmingplannen om nieuwe bedrijven naar het gebied te kunnen halen. Op 10 januari 2019 is door 8 partijen²⁴ het gebiedsakkoord voor het glastuinbouwgebied Alton ondertekend. Dit akkoord bevat een set van afspraken over onder meer het creëren van ruimte voor glastuinbouw, bedrijfsverplaatsingen uit het buitengebied, een toekomstbestendige warmtevoorziening, de aanleg van glasvezel in het gebied en het optimaliseren van de ontsluiting van het gebied. Zo verkent de provincie samen met de regionale partijen op welke wijze provinciale instrumenten kunnen worden ingezet ten behoeve van de regionale opgave. Eén van de gebruikte instrumenten is de POP3 verplaatsingsregeling. In het proces had en heeft de provincie een aanjagende en verbindende rol waardoor het proces in beweging is gekomen.

Uit interviews komt naar voren dat in het gebied Noord-Holland Noord de ondernemers in alle drie de glastuinbouwgebieden goed aan de slag zijn met de verduurzamingsopgave. Men heeft duidelijk stappen vooruit gezet in het licht van de ambitie van een klimaatneutrale sector in 2040.

In de gebieden Agriport-A7 in de Wieringermeer en Het Grootslag bij Andijk hebben de ondernemers zelf al een start gemaakt met de verduurzaming. Er zijn hiervoor nauwelijks bemoeienissen vanuit de overheid nodig geweest. In deze gebieden gaat het om grote kapitaalkrachtige bedrijven waar het jaarlijks gasverbruik heel hoog is. Er werken bij deze bedrijven energieconsultants die zich continue met energieprijzen en inkoop van energie bezighouden. De hoge energiekosten maken de urgentie voor ondernemers groter om samen te gaan werken en zich te organiseren in energiecoöperaties. Bovendien zijn deze bedrijven kapitaalkrchtig genoeg om de nodige investeringen te doen.

Het glastuinbouwgebied Alton bestaat uit veel kleinschaligere bedrijven waar het gasverbruik veel lager is waardoor het proces van verduurzaming niet vanzelf op gang komt. Hier hebben de ondernemers zich echter door het gebiedsproces ook verenigd (OVAL) en samen een duurzame toekomstagenda gemaakt.

De schaalgrootte en de draagkracht van bedrijven blijkt een bepalende factor of een proces al dan niet vanzelf op gang komt. Bedrijven met meer draagkracht zijn eerder geneigd te investeren in modernisering en verduurzaming.

²³ In 2012 heeft de provincie onderzoek laten doen naar de vraag of het gebied nog behouden moest blijven als glastuinbouwgebied en of het gebied nog toekomstbestendig te maken was. Aanleiding hiervoor was dat veel rozenteelt uit het gebied verdween richting Afrika waardoor het gebied in een neerwaartse spiraal raakte. Eén van de aanbevelingen uit het onderzoek en vanuit een landelijke samenwerking was om een gebiedscoördinator aan te stellen. Deze is in 2013 in opdracht van Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord aangesteld.

²⁴ De provincie Noord-Holland, de gemeenten Heerhugowaard en Koggenland, HVC Groep, Ondernemersvereniging Alton (OVAL), Rabobank Alkmaar e.o., Greenport Noord-Holland Noord, en het Ontwikkelingsbedrijf NHN.

Greenport Aalsmeer

De Greenport Aalsmeer bestaat in totaal uit 29 deelgebieden met vooral de bloemen- en sierteelt. Voor vier kerngebieden: PrimA4a, NoorderLegmeerpolder, Uithoorn/de Kwakel en de Baan en Sotaweg is een plan van aanpak gemaakt waar de procesmanager duurzaamheid en de gebiedscoördinator mee aan de slag gaan. Voor deze vier gebieden worden energie- en gebiedsanalyses uitgevoerd die als input dienen voor een gebiedsvisie en een uitvoeringsprogramma conform de aanpak in het glastuinbouwgebied Alton. In de gebieden Noorderlegmeerpolder en PrimA4a loopt een proces in overleg met ondernemers over mogelijkheden voor verplaatsing om te komen tot concrete businesscases. Dit proces is vraaggericht, startend vanuit een actuele verplaatsingsbehoefte van een ondernemer.

Uit interviews komt naar voren dat duurzame gebiedsontwikkeling een langdurige proces is. De realisatie van een gebiedsontwikkeling, inclusief verduurzamingsprojecten, kost gemiddeld 10-15 jaar per gebied. De ontwikkeling van het glastuinbouwgebied Alton loopt al 7 jaar en heeft tot duurzame investeringen geleid en het vestigen van bedrijven uit het buitengebied door de positieve samenwerking en door de verplaatsingsregeling mede gefinancierd vanuit POP3 middelen. Per gebied wordt gestreefd naar eenzelfde soort samenwerking als in het glastuinbouwgebied Alton. Het gaat hier ook om veelal kleinschalige bedrijven die niet kapitaalkrachtig genoeg zijn om zelf de investeringen te doen. De gebiedsgerichte aanpak vereist naast een lange adem, een goede samenwerking, aandacht voor behoud van kennis en een duidelijk gestructureerd programma.

Randvoorwaarden voor duurzame gebiedsontwikkeling

De bijdrage van de provincie in de gebiedsgerichte aanpak zit volgens de geïnterviewden vooral in het faciliteren van het proces door het scheppen van goede randvoorwaarden. Dit kunnen randvoorwaarden vanuit het ruimtelijke perspectief zijn maar ook de zorg voor continuïteit in de samenwerking (de rol van verbinder), een aanjaagfunctie en het beschikbaar stellen van middelen en instrumenten. Het gericht financieren van projecten en het aanstellen van een consultant energietransitie worden herhaaldelijk genoemd als goede voorbeelden.

Er leven onder ondernemers nog allerlei vragen, bijvoorbeeld over de mogelijkheden van gecombineerde functies in glasconcentratiegebieden. Wat verstaat de provincie onder hoogwaardig toekomstbestendig glas? Bestaat dit alleen uit hectares glas of zijn er ook gecombineerde functies mogelijk zonder glas zoals toeleverende bedrijven (voor grondstoffen, diensten, en technologie) en innovatieve concepten als verticale teelten in loodsen? Duidelijk is dat voor het behoud van de sector slim omgegaan moet worden met de ruimte. Een concentratie van alleen maar grote paprikatelers die op de zelfde tijd grote hoeveelheden energie verbruiken past niet binnen het concept slim ruimtegebruik. Een voorbeeld van 'mee-koppelkansen' voor de sector: de glastuinbouw produceert restwarmte die bijvoorbeeld ingezet kan worden in de gebouwde omgeving. In dit geval biedt de nabijheid van glastuinbouw bij woningen energetische voordelen. Zie hier ook het belang om meer aansluiting te zoeken op Regionale Energie Strategieën (RES'en).

Tot slot komt uit de interviews ook naar voren dat het faciliteren van het proces niet alleen zit in het scheppen van meer regelingen en subsidies. Ook kan worden nagegaan welke mogelijkheden er zijn om bestaande regelingen, bijvoorbeeld SDE, voor agrarische ondernemers of de glastuinbouw efficiënter in te zetten. Daarbij wordt wel benadrukt dat voor de toekomst van de glastuinbouw en de energietransitie het essentieel is dat de telers veel meer gaan samenwerken en betrokken raken. Tegelijkertijd: "dé glastuinbouw bestaat niet. Er zijn nu eenmaal veel verschillende ondernemers met veel verschillende invalshoeken. Dit kan en mag je niet op één hoop gooien. Universele oplossingen werken niet, zoals bijvoorbeeld bij het 'nieuwe telen' is gebleken."

Belemmerende regelgeving

In het voorgaande is de belemmerende regelgeving rondom CO₂ al aan de orde gekomen bij de Greendeal CO₂-voorziening. Het betreft een complex aan regelgeving en maatregelen die belemmerend werken voor de verduurzaming van de sector. Het betreft niet alleen de regelgeving rondom afvalstatus van CO₂ (over het afvangen en hergebruik van CO₂) maar ook de plannen die er liggen om de opslag van CO₂ in lege gasvelden op de Noordzee te gaan subsidiëren. Door deze maatregel wordt het voor toeleverende bedrijven als Shell minder aantrekkelijk om CO₂ te gaan leveren waardoor de sector aangewezen blijft op de WKK's. Omdat hierover nog geen helderheid is stakt ook de aanleg van de infrastructuur voor CO₂.

Ook de wet- en regelgeving die betrekking hebben op de Warmtewet en de Mijnbouwwet werken door hun beperkte scope belemmerend voor de verduurzaming. De Mijnbouwwet is bijvoorbeeld gericht op de winning van olie, gas en zout, en voldoet niet voor de toepassing van Geothermie. Kortom, het juridisch stelsel moet hiervoor eigenlijk ook in transitie en geactualiseerd worden en dit proces duurt lang. Uit interviews komt het beeld naar voren dat in het proces rondom de verduurzaming al werkendeweg wordt uitgevonden tegen welke belemmeringen opgelopen wordt. Er is erkenning voor bij het Rijk maar het tempo waarmee dit opgepakt wordt frustreert wel eens. De ontwikkelingen in de markt gaan snel en dit staat nogal eens op gespannen voet met de bestuurlijke besluitvorming.

De invloed van de provincie op deze ontwikkelingen is beperkt tot het creëren van randvoorwaarden om het proces gaande te houden zoals de lobby richting het Rijk.

4 Gluren bij de burens: inzet provincie Zuid-Holland

Een blik op de provincie Zuid-Holland is vanuit het lerend perspectief interessant. Dit hoofdstuk vergelijkt de aanpakken van beide provincies op hoofdlijnen en benoemt de voornaamste overeenkomsten en verschillen. Hierbij staat de volgende vraag centraal:

- Hoe wordt het beleid bij de provincie Zuid-Holland ingevuld? Welke aanpak? Hoe vullen zij hun rol in?

4.1 Aanpak provincie Zuid-Holland

Binnen de provincie Zuid-Holland liggen drie Greenports: West-Holland, Duin- en Bollenstreek en Boskoop. Daarnaast liggen twee gebieden van de Greenport Aalsmeer in de provincie Zuid-Holland: de gebieden Kaag en Braasem en Nieuwkoop. De totale omvang van het glas in Nederland beslaat ca. 10.000 ha waarvan de helft in Zuid-Holland ligt. Daarvan ligt het grootste deel van het glasareaal in de Greenport West-Holland met ruim 4.000 ha. Vanuit de provincie Zuid-Holland gaat vrijwel 90% van de tijd en aandacht uit naar de Greenport West-Holland. De bulk van de duurzaamheidsopgave ligt dus ook in de Greenport West-Holland en in de deelgebieden van de Greenport Aalsmeer dat in de provincie Zuid-Holland ligt. De Duin- en Bollenstreek is qua omvang veel minder groot. De sierteelt in Boskoop betreft vooral pot- en containerteelt waar weinig warmte behoefte is. Hier speelt vooral de ruimte- en watervoorziening een grote rol en is de verduurzamingsopgave ondergeschikt.

Energieakkoord West-Holland

De provincie Zuid-Holland zet (evenals de provincie Noord-Holland) vooral in op de Greenports als uitvoeringsinstrument om de verduurzaming in de glastuinbouwsector (en de provinciale beleidsambities op dit gebied) te realiseren. De verduurzamingsopgave van de Greenport West-Holland is uitgewerkt in het Energieakkoord West-Holland. Dit is een samenwerkingsovereenkomst die op 5 oktober 2017 door 36 partijen ondertekend is. Alle partijen dragen financieel bij aan het Energieakkoord. Met deze middelen wordt sinds maart 2018 een programmaregisseur voor het Energieakkoord ingehuurd die verantwoordelijk is voor de uitvoering. Hij coördineert de deelprojecten en draagt zorg voor het aantrekken van extra financiële middelen en het vergroten van het (regionale) draagvlak voor het Energieakkoord.

Het ontwikkelen van een regionale monitor voor de CO₂ emissie en het energieverbruik (de pilot West-Holland) is onderdeel van één van de afspraken uit het Energieakkoord (artikel 6 inhoud jaarplan en monitoring van projecten uit het Energieakkoord). Vanuit de provincie Zuid-Holland is hiervoor geld beschikbaar gesteld. Jaarlijks wordt gewerkt met een jaarplan waarin beschreven staat welke activiteiten in het programmajaar worden uitgevoerd, welke partijen hierbij betrokken zijn, en wat per activiteit de beoogde resultaten zijn aan het eind van het programmajaar. Daarbij wordt ook een link gelegd met de doelen uit het Energieakkoord.

Het Energieakkoord van de Greenport West-Holland heeft een looptijd van drie jaar tot en met 2020. Dit jaar wordt het Energieakkoord geëvalueerd en omgezet in een gebiedsgerichte aanpak conform de afspraken uit het Tuinbouwakkoord en het Klimaatakkoord. Ook vanuit de provincie Zuid-Holland wordt aangegeven dat het sturingsvraagstuk bij de gebiedsgerichte aanpak een flinke uitdaging wordt. Wie staat hiervoor aan de lat? De Greenport is een netwerkorganisatie die niets af kan dwingen. Binnen de Greenport West-Holland zal de monitor ingezet gaan worden als instrument om sturingsinformatie te leveren voor de gebiedsgerichte aanpak.

Inzet provincie

De provincie draagt jaarlijks financieel bij aan het Energieakkoord. Deze middelen worden ingezet voor o.a. verkenningen, kennisdeling en publicaties maar ook voor agendering, lobby, en het

wegnemen van belemmeringen. Daarbij wordt vanuit het Greenportsteam van de provincie voor 2 tot 3 dagen in de week een contactpersoon uitgeleend als coördinator Energie bij de Greenport West-Holland. Dit is een 'in kind' bijdrage vanuit de provincie aan de Greenport. Deze contactpersoon van de provincie werkt nauw samen met de programmaregisseur aan de uitvoering van het Energieakkoord.

Interne organisatie

Binnen de provincie Zuid-Holland is er één aanspreekpunt voor Glastuinbouw en Energie vanuit het Greenport team van de beleidsafdeling Economische Zaken dat bestaat uit 8 medewerkers. Dit team is bij elkaar gebracht vanuit verschillende sectoren (o.a. thema's Ruimte en Agrologistiek). Daarnaast is deze contactpersoon een deel van de tijd ook werkzaam bij het cluster Warmte dat uit 5 medewerkers bestaat. In de praktijk betekent dit dat de contactpersoon tussen drie netwerken moet schakelen: het Greenportsnetwerk en twee interne teams waarbij hij te maken heeft met verschillende bestuurders en managers. Ook de provincie Zuid-Holland geeft aan dat de afstemming en coördinatie in de praktijk veel tijd vergt en dat het werken in netwerken kennisintensief is. De veranderingen gaan snel; dit geldt niet alleen voor de inzet van verschillende contactpersonen maar ook de structuren: de netwerken zijn continue in beweging.

4.2 Vergelijking aanpak Noord- en Zuid-Holland

De omvang van het glasareaal in de provincie Zuid-Holland ruim twee keer zo groot als het glasareaal in de provincie Noord-Holland van ca. 2000 ha. Echter, de uitdagingen met betrekking tot de verduurzamingsopgave zijn hetzelfde. Beide provincies vervullen een gelijksoortige rol in de verduurzamingsopgave en hanteren een vergelijkbare aanpak. De vragen en dilemma's die er spelen zijn ook hetzelfde.

De provincie Zuid-Holland zet evenals de provincie Noord-Holland in op de Greenports als uitvoeringsinstrument om de verduurzaming in de glastuinbouwsector (en de provinciale beleidsambities) te realiseren. De focus ligt daarbij op de Greenport West-Holland waar de grootste verduurzamingsopgave ligt en een glasareaal heeft van ca. 4000 ha. De afspraken om dit gebied te verduurzamen zijn vastgelegd in het Energieakkoord West-Holland. In deze samenwerkingsovereenkomst zijn ook afspraken vastgelegd over het monitoren van de voortgang van verduurzaming van het gebied. Zie in dit kader eveneens de pilot Greenport West-Holland de ontwikkeling van een gebiedsgerichte versie van de landelijke energiemonitor glastuinbouw (paragraaf 2.4.2).

In 2020 wordt het Energieakkoord omgevormd tot een gebiedsgerichte aanpak conform het Klimaat- en Tuinbouwakkoord. Evenals in de provincie Noord-Holland speelt hier de vraag wie de regie gaat nemen wanneer het verduurzamingsproces stopt en de voortgang in de verduurzaming niet optelt tot de ambitie die er ligt.

De provincie Zuid-Holland levert zowel personele capaciteit als financiële middelen voor de uitvoering van het Energieakkoord. De contactpersoon van de provincie is gedetacheerd als liaison naar de Greenport en werkt nauw samen met de programmaregisseur aan de uitvoering van het Energieakkoord. Deze rol komt grotendeels overeen met de consultant Energietransitie in Noord-Holland. In feite draagt de provincie Noord-Holland op vergelijkbare wijze bij aan de organisatie van de Greenports inclusief een vast subsidiebedrag voor de realisatie van projecten. Daarnaast is er binnen de provincie een team gericht bezig met de Greenports.

Zuid-Holland bevestigt het beeld dat het werken in netwerken intensief is en de nodige kennis vraagt op zowel inhoud als governance. Evenals bij de provincie Noord-Holland vergt ook de interne

afstemming veel tijd omdat er wordt gewerkt met samengestelde teams uit verschillende sectoren. Een belangrijk verschil tussen beide provincies is de personele inzet: waar bij de provincie Noord-Holland het verduurzamen van de glastuinbouw is weggelegd bij een senior beleidsadviseur die dit naast andere taken doet en een parttime inzet op energietransitie, beschikt Zuid-Holland over een programma manager Greenports met een integraal programmteam.

Volgens één van de geïnterviewde zit het grote verschil tussen de provincies Noord-Holland en Zuid-Holland vooral in de positionering van de provincie t.o.v. de Ministeries en organisaties als Glastuinbouw Nederland. “De ligging in Den Haag schept voordelen voor de provincie Zuid-Holland ten aanzien van de lobby en het aantrekken van middelen. De lijnen zijn korter.”

5 Conclusies en aanbevelingen

Aanleiding voor deze evaluatie is de afspraak die in de begroting 2019 is opgenomen om de beleidsagenda Energietransitie te evalueren. Eén van de onderwerpen uit deze beleidsagenda is de Verduurzaming van de glastuinbouw. Naast deze evaluatie is er ook een bredere terugblik van de Beleidsagenda 2016-2020 gemaakt waarin voor alle zeven thema's de resultaten en de belangrijkste mijlpalen beschreven zijn. In 2018 zijn ook de thema's Zon en Wind geëvalueerd²⁵.

Deze evaluatie gaat in op de voortgang van het verduurzamingsproces van de glastuinbouwsector over de periode 2016-2020. De onderzoeksvraag die in deze evaluatie centraal staat is:

Scheppen we als provincie de juiste randvoorwaarden om beweging te houden richting de gestelde doelen? Laten we nog zaken liggen? En welke lessen zijn hieruit te trekken voor de provincie?

Op basis van de bevindingen uit de evaluatie wordt geconcludeerd dat de provinciale inzet een belangrijke bijdrage levert aan het in beweging houden van het verduurzamingsproces in de glastuinbouw. Daarbij vormen de regionale Greenports het belangrijkste uitvoeringsinstrument. Binnen Noord-Holland zijn er twee regionale Greenports, Aalsmeer en Noord-Holland Noord, waar wordt samengewerkt om de landelijke ambitie om in 2040 een volledig klimaatneutrale glastuinbouw te hebben, te realiseren. Deze ambitie is in 2019 vastgelegd in zowel het Tuinbouwakkoord als het Klimaatakkoord. Conform de afspraken uit deze akkoorden wordt de komende jaren vooral ingezet op de gebiedsgerichte aanpak.

De provincie vervult in dit netwerk vooral een faciliterende rol als verbinder en aanjager en deels ook een stimulerende rol om het verduurzamingsproces gaande te houden. Dit doet zij door een actieve deelname in het Greenportsnetwerk, het gericht aanjagen en mede-financieren van projecten die binnen dit netwerk tot stand komen, de inzet van een consultant energietransitie, en via een lobby richting het Rijk en de landelijke politiek.

In de periode vanaf 2012 tot en met 2019 is voor ca. € 15,7 miljoen euro aan middelen ingezet voor de verduurzaming van de glastuinbouw. Als belangrijke resultaten worden de provinciale bijdrage aan de gefaseerde aanleg van de infrastructuur voor CO₂-leidingen in het gebied PrimA4a genoemd, alsmede de gebiedsgerichte aanpak in het Alton-gebied en de verkenning naar de kansen voor ultradiepe Geothermie. De verduurzamingsopgave heeft een nauwe relatie met de transformatieopgave van verouderd glas door concentratie van glastuinbouwbedrijven in glasconcentratiegebieden waarin de provincie een sleutelrol speelt. Dit schept de benodigde randvoorwaarden voor collectieve investeringen zoals de genoemde voorbeelden.

De stimuleringsfondsen alsmede de inzet van de consultant energietransitie als katalysator in het proces worden als meerwaarde ervaren. Ook de rol van de provincie in het netwerk als verbinder en aanjager in 'de buitenwereld' wordt positief gewaardeerd. De provincie heeft bijvoorbeeld een belangrijke rol gespeeld in de totstandkoming van het landelijk platform Greenports Nederland waardoor vraagstukken uit de regio makkelijker nationaal geagendeerd kunnen worden. Eveneens kan zo gericht gereageerd wordt op ontwikkelingen in landelijke wet- en regelgeving en bijbehorend instrumentarium. In dat kader wordt eveneens de Green Deal genoemd waarmee door een breed consortium gewerkt wordt aan de CO₂-voorziening in de glastuinbouw in Noord-Holland.

De schaalgrootte en de financiële draagkracht van bedrijven blijken bepalende factoren of een verduurzamingsproces al dan niet vanuit de ondernemers zelf op gang komt. De gebiedsgerichte aanpak wordt nu eveneens ingezet in Greenport Aalsmeer dat evenals het glastuingebied Alton bestaat uit kleinere bedrijven met vooral sier- en bloementeel. De ervaring leert eveneens dat de

²⁵ Rapport "Stand van zaken herstructurering Wind op Land", mei 2018 en rapport "Herijking beleid zonneparken landelijk gebied", november 2018

duurzame gebiedsontwikkeling een langdurig proces is dat gemiddeld 10-15 jaar per gebied kost. Dit vraagt om een gestructureerde aanpak en een goede regie, zeker in een regio als Greenport Aalsmeer dat uit maar liefst 29 deelgebieden bestaat.

De bijdrage van de provincie in de gebiedsgerichte aanpak zit volgens de geïnterviewden eveneens in het faciliteren van het proces en het scheppen van goede randvoorwaarden. Dit kunnen randvoorwaarden vanuit het ruimtelijke perspectief voor herstructurering/modernisering van glasconcentratiegebieden. Maar eveneens het zorgdragen voor continuïteit in de samenwerking (de rol van verbinder) naast een aanjaagfunctie en het beschikbaar stellen van middelen en instrumenten. De ondersteunende rol van de consultant energietransitie wordt daarbij onderschreven.

5.1 Leerpunten en aanbevelingen

Tot slot zijn er rekening houdend met de rol van de provincie een aantal lessen te trekken:

Rol en positie provincie in de Greenport-netwerken

In de netwerken is sprake van een gedeelde verantwoordelijkheid waarbij het nu niet altijd even duidelijk is wie de regie neemt wanneer het verduurzamingsproces stopt of wanneer zich acute dilemma's voordoen die vragen om een snel antwoord. De vraag is of de provincie hierin meer de regie kan pakken, bijvoorbeeld via haar rol als voorzitter in de stuurgroepen.

Helderheid in het sturingsvraagstuk is eveneens een belangrijke randvoorwaarde bij de gebiedsgerichte aanpak. In samenwerking met de regionale Greenports en Greenport Nederland is vanuit het Tuinbouwakkoord het voorstel ingediend voor een gebiedsaanpak voor energieclusters in de glastuinbouw. Het landelijk netwerk Greenports Nederland vervult samen met Glastuinbouw Nederland een coördinerende rol. Voor het uitwerken van deze in het Klimaatakkoord vastgelegde afspraken is er vanuit Greenports Nederland een opdracht verstrekt. De Greenports zijn echter netwerkorganisaties die niets af kunnen dwingen. De vraag blijft wie er aan de lat staat wanneer het verduurzamingsproces binnen een gebied stopt.

De consultant energietransitie wordt formeel aangestuurd door de provincie en functioneel door de Noord-Hollandse Greenports en Greenports Nederland. Tot voor kort waren de taken in grote lijnen beschreven en werd er niet gewerkt met een werkplan met uitgewerkte afspraken over zijn inzet. Dit heeft soms over en weer tot teleurstellingen geleid. Met de aanstelling van de nieuwe consultant is er meer onderlinge afstemming tussen de Noord-Hollandse Greenports en de provincie over het werkplan en de taken van de consultant om te borgen dat de juiste stappen worden gezet en er zo nodig tijdig kan worden bijgestuurd. Hierin is ook aandacht voor.

Aanbevelingen:

- *Blijf als provincie scherp op de invulling van de rollen in de stuurgroepen en stuur op de voortgang van de gezamenlijke doelen waaraan partijen zich gecommitteerd hebben. Grijp het momentum van de herijking van de strategische visies van beide Greenports aan om ook na te denken over de samenstelling van en rolverdeling binnen de stuurgroepen. Blijf daarbij zorgen voor heldere afspraken met de consultant Energietransitie zodat voor alle partijen duidelijk is wat er verwacht wordt van de inzet.*
- *Ook bij het ontwikkelen van de gebiedsvisies is de invulling van de rollen en de wijze waarop gestuurd gaat worden een punt van aandacht. De provincie kan hierin een voortrekkersrol nemen op basis van vastgelegde regionale afspraken, niet alleen binnen de Greenports maar ook in relatie tot de RES'en. Daarbij kan eveneens gebruik worden gemaakt van de ervaringen bij de collega's in Zuid-Holland.*

Sturing gericht op zowel uitvoering als opgave/ambities

De Beleidsagenda Energietransitie 2016-2020 verwijst naar de landelijke ambitie die is vastgelegd in de Meerjarensafpraak glastuinbouw 2020. Geconcludeerd wordt echter dat er geen doorvertaling is gemaakt van de landelijke kwantitatieve doelstelling naar provinciaal niveau. Het nieuwe Actieprogramma Klimaat verwijst naar het innovatieprogramma 'Kas als Energiebron' en de doelen die in de ruimtelijke visies van de Greenports gesteld zijn.

Het thema verduurzaming glastuinbouw is een integrale opgave die verankerd is in meerdere beleidskaders van waaruit diverse beleidsinstrumenten worden ingezet. De middelen voor het thema verduurzaming glastuinbouw worden vanuit verschillende geldstromen gefinancierd. Door het integrale karakter van het vraagstuk zijn ook meerdere mensen vanuit verschillende sectoren bij het onderwerp betrokken. Het is een ingewikkeld web waarbij op allerlei dossiers afstemming gezocht moet worden. Naast inhoudelijke kennis en voldoende interne afstemming vraagt een actieve deelname in de Greenportsnetwerk de borging van voldoende capaciteit en continuïteit qua inzet.

De voortgang van het verduurzamen van de glastuinbouw is vooral op projectniveau gevolgd. In het kader van de beleidsagenda is door middel van voortgangsrapportages op hoofdlijnen gerapporteerd over de voortgang op de activiteiten die ingezet zijn vanuit de provincie.

Er is nog weinig zicht op de snelheid waarmee de ambitie van een klimaatneutrale glastuinbouw binnen Noord-Holland dichterbij komt omdat gebiedsgerichte kwantitatieve monitoringsgegevens ontbreken; dit wordt wel jaarlijks voor de gehele sector op landelijk niveau in beeld gebracht.

Naast inzicht in voortgang in relatie tot de gestelde doelen is voor de gebiedsgerichte aanpak eveneens de toegang tot lokale/regionale gegevens gewenst. Samen met het Rijk en Greenport Nederland zal daarbij zorggedragen moeten worden voor eenduidigheid, vergelijkbaarheid en optelbaarheid van data om gesteggel over cijfers zoveel mogelijk te vermijden en de focus op resultaten in het licht van de opgave te houden.

Aan meer decentrale monitoring wordt momenteel gewerkt, zowel in de vorm van een aangepaste versie van de landelijke monitoringssystematiek als door een uitbreiding van de glasmonitor door de provincie zelf. Een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve monitoringsgegevens, bij voorkeur op gebiedsniveau, kan helpen om de CO₂-doelstellingen in zicht te houden en meer accenten aan te brengen in het beleid.

Aanbevelingen:

- *Zorg voor voldoende capaciteit en een goede interne regievoering waarbij overzicht gehouden wordt op alle financiële en personele inzet. Een goede centrale documentatie draagt bij aan het waarborgen van continuïteit.*
- *Blijf goed aangesloten op de landelijke monitoringsystematiek die in het kader van het Klimaatakkoord ontwikkeld wordt. Zet daarbij in op een verdere uitrol van de regionale monitor in navolging van de blauwdruk die is ontwikkeld voor het glastuinbouwgebied West-Holland. Dit in combinatie met de aanpassingen in de Noord-Hollandse glasmonitor. De provincie Noord-Holland kan hierin een regierol pakken zoals zij dat ook voor de RES'en doet.*
- *Ontwikkel een meer lerende of reflexieve monitoringssystematiek²⁶ waarmee tussentijds gezamenlijk met stakeholders geleerd en (bij)gestuurd kan worden.*

²⁶ De meeste benaderingen voor monitoring gaan uit van meten en afrekenen. Deze systematiek van monitoring staat haaks op transitie, die zich immers kenmerkt door onzekerheid en controverse. Bij reflexieve monitoring ligt het accent op leren en bijsturen, gericht op structurele verandering.

Bijlage 1 Geraadpleegde documenten

- Beleidsagenda Energietransitie 2016 – 2020, Mei 2016
- Uitvoeringsparagrafen en voortgangsrapportages over de periode 2016-2019
- Uitvoeringsagenda Economie 2016-2019, augustus 2016
- Motie 110, november 2017
- Omgevingsvisie NH2050, november 2017
- Terugblik Beleidsagenda Energietransitie 2016-2020, september 2019
- Staat van de Energietransitie Noord-Holland, ECN november 2017
- Landelijk Klimaatakkoord, C4 Landbouw en Landgebruik, juni 2019
- Nationaal Tuinbouwakkoord/Tuinbouwagenda 2019–2030, maart 2019
- Verklaring Impulsagenda Greenports 3.0, mei 2017
- Meerjarenafpraak Energietransitie Glastuinbouw 2014-2020, juli 2014
- Tussentijdse evaluatie 2017 Meerjarenafpraak Energietransitie Glastuinbouw, september 2017
- Hoofdpijnen Meerjarenafpraak Actualisatie doelstelling 2018-2020, april 2018
- Green Deal CO₂ voorziening glastuinbouw Noord-Holland, juni 2014
- Ruimtelijke visie Greenport Aalsmeer, februari 2015
- Uitvoeringsagenda Greenport Aalsmeer 2015-2025, februari 2016
- Visie Greenport Noord-Holland Noord/ Gebiedsvisie Alton incl. uitvoeringsagenda, mei 2017
- Meerjarenplan Greenport NHN 2019-2021, januari 2019
- Energieakkoord Greenport West-Holland, oktober 2017
- Nulmeting Regionale Energiemonitor Glastuinbouw Greenport West-Holland, Wageningen Economic Research, juni 2019
- Conceptueel ontwerp Regionale Energiemonitor Glastuinbouw Wageningen, Wageningen Economic Research, juni 2019

Bijlage 2 Interviewlijst

1. Peter Graven (provincie Noord-Holland/Directie Beleid/sector REE), portefeuille Tuinbouw.
2. Roberto Verkooijen (provincie Noord-Holland/Directie Beleid/sector REE), portefeuille verduurzaming glastuinbouw tot december 2019.
3. Danielle Lieuwen (provincie Noord-Holland/Directie Beleid/sector REE), portefeuille verduurzaming glastuinbouw tot 2018.
4. Rianne Steggink (provincie Noord-Holland/Directie Beleid/sector RO), verantwoordingscyclus Beleidsagenda Energietransitie voor de jaren 2018 en 2019
5. Gerda Dinkelman (provincie Noord-Holland/Directie Beleid/sector IOT), ontwikkeling Beleidsagenda Energietransitie/ Actieprogramma Klimaat.
6. Dave Vlaming (Ontwikkelingsbedrijf NHN), gebiedscoördinator glastuinbouwgebied Alton en per september 2019 de Greenport Aalsmeer.
7. Daniel Banis (Ontwikkelingsbedrijf NHN), ondersteuning van de Greenport Noord-Holland Noord, trekker van de portefeuille Glastuinbouw en Energie, secretaris Green Deal CO₂
8. Menno Laan (provincie Zuid-Holland) ambtelijk portefeuillehouder Glastuinbouw, Energie en de Greenport West-Holland
9. Bas Wolfswinkel per 15 mei 2019 aangesteld door de provincie als consultant Energietransitie Glastuinbouw.
10. Petrus Postma (Bureau BLOC), manager Warmte en CO₂ voor de Greenport Aalsmeer in de periode 2015-2018
11. Jeroen Noot (Greenport Noord-Holland Noord), programmamanager sinds maart 2019.
12. Dienneke Mooiman (provincie Noord-Holland/Directie Beleid/sector REE), sinds december 2019 ambtelijke ondersteuning Energietransitie Glastuinbouw.

Bijlage 3 Financieel overzicht

Onderstaand een overzicht van de in gezette middelen in de periode 2014-2019:

Project	Kosten (€)	Doel	Datum/aanvrager
FES/ILG	6.000.000	Activiteiten ontwikkelen om de glastuinbouwlocatie verder te verduurzamen, waaronder gelijkspanning en nieuwe pijpleiding OCAP. Fase 1 OCAP.	31 mei 2012 / subsidie beschikt, gemeente Haarlemmermeer. Zie gewijzigde beschikking d.d. 13 jan. 2017
TWIN-H: Ontsluitingsweg PrimA4a	700.000	Betere bereikbaarheid van de duurzame glastuinbouwlocatie PrimA4a, t.b.v. schuifruimte.	14 december 2018 / gemeente Haarlemmermeer
TWIN-H: Project OCAP/ CO ₂ -levering De Kwakel	4.000.000	Fase 2: Leiding voor CO ₂ -levering de Kwakel. Nieuw compressorstation bij Alco energie voor inname van CO ₂ . Aanleg transportleiding, reduceerstation, distributienet en aansluitingen om ca. 25-50 kwekers te kunnen leveren	21 februari 2019 / OCAP
POP3: Verplaatsingsregeling landbouwbedrijven	4.220.470 (+ verdubbeling door EU-gelden POP3)	Door een deel van de TWIN-H middelen te koppelen aan POP3 middelen (EU) is er een subsidieregeling uitgevoerd voor de verplaatsing en modernisering van glastuinbouwbedrijven in geheel Noord-Holland. 1e openstelling: mei 2017 t/m februari 2018 2e openstelling: 25 februari 2019 t/m 2 mei 2019	Februari 2018 en mei 2019
Project De Meerlanden/aantakking op OCAP	706.000	CO ₂ afvangst en levering biovergisting Meerlanden Middelen komen uit motie 110, Energietransitie.	De Meerlanden
Project ‘Het nieuwe telen’	71.000	Educatie en bewustwordingsprogramma over energiebesparing in de teelt en in de kas.	2019-2020 / Glastuinbouw Nederland
Alliander verkenning transport CO ₂ ?	60.000	Tracéstudies: voorlopend op Green Deal. Middelen uit motie Duurzame Economie.	2014
Onderzoek warmtekoppeling PrimA4a, Green Datacenter Campus	10.000	Businesscase voor levering restwarmte uit te ontwikkelen datacenters op Greenport Aalsmeer Schiphol Trade Park. Conclusie: businesscase niet haalbaar.	Greenport Aalsmeer
Totaal:	15.767.470		
Greenport Noord-Holland Noord heeft minder areaal glastuinbouw dan Greenport Aalsmeer. Sector landbouw begroot in budget jaarlijks een bijdrage aan programmakosten en projectgelden voor GPA en GPNHN Jaarlijkse projectsubsidiebesteding Greenport Aalsmeer ten behoeve van de glastuinbouw:			
2016	- Uitvoeringsagenda Ruimtelijke visie Greenport 45K - Preferred flower hub manifest Schiphol 15K - Pilot vernieuwingsbank 30K		Greenport Aalsmeer
2017	- Next level sierteelt veredeling: 20K - Vernieuwingsbank fase 2 - 44K - Ondernemersverkenning 26K		
2018	- Aanjaagteam proces herstructurering cat. 1 t/m 3. Concentratie van glastuinbouw binnen de Greenport Aalsmeer – 56,4K		
2019	- Organisatie warmteclusters 15,6K		

Bijlage 4 Beschrijving Greenports netwerk en Greendeal CO2-voorziening Glastuinbouw

Regionale Greenports

De regionale Greenports in Provincie Noord-Holland zijn beiden netwerkorganisaties die in een triple helix zijn georganiseerd waarin zowel bedrijfsleven, onderwijs als overheden vertegenwoordigd zijn. De middelen van alle partijen zijn ondergebracht in een stichting met een bestuur die de dagelijkse leiding heeft over de stichting. Het mandaat ligt bij het dagelijks bestuur die opdrachten kunnen ondertekenen namens de stichting. De stuurgroep fungeert als adviesraad voor het bestuur en heeft formeel geen mandaat. De gedeputeerde landbouw is voorzitter van de stuurgroepen van beide Greenports (en heeft geen zitting in het bestuur van de stichting). De stuurgroepen komen 4 keer per jaar bijeen. Beide Greenportorganisaties hebben een programmabureau met een programma manager die de stichting ondersteunt bij de uitvoering van het beleid.

Onder de stuurgroepen hangen strategische en programmatische teams, bestaande uit ambtelijke vertegenwoordigers, die de stuurgroep-overleggen voorbereiden en de programmamanager ondersteunen bij het bewaken en uitvoeren van het proces. Vanuit de provincie zit een ambtelijk vertegenwoordiger in beide strategische teams van de Greenports, waar nodig wordt adhoc vanuit andere beleidsvelden zoals RO aangeschoven bij de uitvoerende teams.

Greenports Nederland

Vanaf 2017 zijn de regionale Greenports in Nederland een landelijke samenwerking aangegaan op vijf overkoepelende opgaven²⁷ om samenhang en versnelling te brengen in concrete projecten: Verklaring Impulsagenda Greenports 3.0, 2017 (kortweg: Impulsagenda). De Impulsagenda is de basis geweest voor de oprichting van Greenports Nederland in december 2018. De vorige gedeputeerde Landbouw heeft met ambtelijke advisering een grote rol gespeeld bij start van Greenports Nederland.

Greenports Nederland is net als de regionale Greenports georganiseerd in de vorm van een triple helix-samenwerking. De overkoepelende opgaven waarop samengewerkt wordt, zijn uitgewerkt in de nationale Tuinbouwagenda 2019-2030. Het gaat om landelijke transitie die de regionale Greenports overstijgen en samenkomen met landelijke opgaven vanuit o.a. het Klimaatakkoord, topsectoren beleid en de Landbouwvisie van het ministerie van LNV. Deze Tuinbouwagenda bepaald ook weer de agenda van de regionale Greenports waar het thema Verduurzaming onderdeel van is. Jaarlijks gaan de agenda geactualiseerd en de resultaten gemonitord worden. Deze landelijke monitor is nog in ontwikkeling.

Voor elk programmaonderdeel uit de agenda zijn transitietafels ingericht om te komen tot concrete actieplannen. Deze transitietafels zijn georganiseerd in een bestuurlijk en ambtelijk overleg. De vorige gedeputeerde Landbouw was voorzitter van de Greenports Nederland. De huidige gedeputeerde is lid van de stuurgroep (Green Board) en is onder andere bestuurlijk trekker van de Transitietafel Internationalisering. De gedeputeerde Duurzaamheid neemt deel aan de Transitietafel Energietransitie.

²⁷ 1. Slim organiseren goederenvervoer, 2. Klimaatneutrale tuinbouw, 3. Modernisering van het teeltareaal, 4. Sluiten van een innovatiepact, en 5. Internationaal positioneren.

Green Deal CO₂-voorziening Glastuinbouw Noord-Holland

Deze Green Deal bestaat uit een netwerk van 15 partijen bestaande uit overheden en bedrijfsleven²⁸ en is evenals de Greenports in een triple helix vorm georganiseerd. Het netwerk richt zich uitsluitend op de CO₂ voorziening in de glastuinbouw in Noord-Holland. Het doel van de Green Deal is de CO₂ voorziening voor de glastuinbouw in Noord-Holland in de toekomst te waarborgen door het beschikbaar krijgen van kwalitatief goede CO₂ uit rookgassen vanuit de industrie en de realisatie van een openbaar leidingnetwerk.

De stuurgroep van de Green Deal bestaat uit vertegenwoordigers van alle partijen en komt twee keer per jaar bijeen om de voortgang van de projecten te bespreken. Deze projecten komen voort uit de lijst van acties uit de Green Deal waaraan alle partijen zich gecommitteerd hebben. Beide Noord-Hollandse Greenports vervullen een trekkersrol in dit netwerk bestaande uit het faciliteren en coördineren van de projecten van alle partijen zoals opgenomen in de Green Deal. Vanuit de provincie is een ambtelijk vertegenwoordiger betrokken bij de stuurgroep overleggen. Recentelijk is de consultant energietransitie voorzitter geworden van de stuurgroep van de Greendeal.

De inzet en acties van Noord-Holland ligt vast in artikel 7 en 8 van de Green Deal:

a. Provincie Noord-Holland:

- *spant zich in om voor de verdere verduurzaming van de glastuinbouw in Noord-Holland een goede aansluiting te realiseren op de provinciale instrumenten (o.a. Ruimtelijke Ordening, financieringsmogelijkheden, vergunningen e.d.).*
- *draagt financieel bij aan het onderzoek CO₂, fase 1, transport bestaande leidingnetwerken in samenwerking met Alliander.*
- *spreekt haar intentie uit om vanuit haar wettelijke taken en bevoegdheden de realisatie van een externe CO₂-voorziening in de glastuinbouw Noord-Holland mogelijk te maken, zulks met inachtneming van de toepasselijke wet- en regelgeving en procedures en haar organen en hun publiekrechtelijke taak.*
- *spant zich in om de ondergrondse CO₂-transport op te nemen in haar op te stellen 'Visie op de ondergrond in Noord-Holland'.*

b. Provincie Noord-Holland en Amsterdam Economic Board werken in Metropoolregio Amsterdam aan uitrol van het warmtenet naar de glastuinbouwgebieden in Noord-Holland.

Binnen de huidige Green Deal (2014) heeft de provincie zich gecommitteerd aan de bovenstaande inzet en acties. De inzet van de provincie richt zich vooral op de financiering van projecten en op het wegnemen van belemmeringen in de wet- en regelgeving (samen met het Rijk). Voor de financiering van projecten zijn vooral motie 110 middelen ingezet. Daarnaast heeft de provincie zich in de afgelopen periode vooral ingezet op het wegnemen van belemmerende regelgeving met betrekking tot de afvalstatus van CO₂ via het Greenportsnetwerk en via haar eigen lobbyisten. Het ondergrondse transport van CO₂ is onderdeel van de Visie op de ondergrond in Noord-Holland uit 2014 (punt 9 Ondergrondse opslag). In deze visie staat dat de provincie een stimulerende rol vervuld ten aanzien continuïteit en capaciteit van de opslag en het transport van CO₂. Het Rijk is bevoegd gezag wanneer het om opslag in de diepe ondergrond gaat.

De eerste Green Deal is qua termijn afgelopen. Een tweede Green Deal ligt bijna klaar om ondertekend te worden als de laatste hobbels met betrekking tot specifieke wet- en regelgeving zijn opgelost tussen departementen binnen het rijk.

²⁸ Ministerie EZ, Ministerie I&M, provincie Noord-Holland, gemeente Haarlemmermeer, Greenport NHN, Greenport Aalsmeer, LTO Noord Glaskracht, Amsterdam Economic Board, Stichting Energy Valley, Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord, SGN Nieuw Rijsenhout, OCAP, AEB Amsterdam, NV HVC, en Alliander